

บทที่ 1

บทนำ

1.1 ที่มาและความสำคัญของปัญหา

การตั้งถิ่นฐานคือปรากฏการณ์หนึ่งทางธรรมชาติที่แสดงถึงความสัมพันธ์ของมนุษย์และสิ่งแวดล้อม การตั้งถิ่นฐานมีความสำคัญและมีความสลับซับซ้อนมากขึ้นในปัจจุบัน การวางแผนพัฒนาชุมชนที่ถูกต้องและได้ผลมากที่สุดจำเป็นต้องเข้าใจการตั้งถิ่นฐานของชุมชนนั้น เพื่อให้เกิดการพัฒนาในด้านต่าง ๆ โดยเฉพาะทางด้านเศรษฐกิจ ปัจจัยหนึ่งที่ทำให้เกิดการพัฒนาทางด้านเศรษฐกิจคือการค้าระหว่างประเทศ การพัฒนาชุมชนชายแดนจึงมีความสำคัญที่จะเชื่อมโยงไปสู่การพัฒนาประเทศในอนาคต ช่วงเวลาที่ผ่านมามีประเทศไทยได้เล็งเห็นความสำคัญของการพัฒนาชุมชนชายแดนรวมถึงการวางแผนพัฒนาชุมชนชายแดน เพื่อกระจายความเจริญสู่ชนบทและยกระดับความเป็นอยู่ของชาวชนบทให้ดีขึ้น ดังปรากฏในแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับต่าง ๆ ที่ผ่านมา

แนวความคิดการกระจายความเจริญไปสู่ภูมิภาคได้เริ่มกำหนดขึ้นในแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ 5 (พ.ศ. 2525 – 2529) ซึ่งเน้นการกระจายความเจริญสู่ภูมิภาค มีแนวทางการพัฒนาชัดเจนขึ้นกว่าแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมของชาติในฉบับที่ผ่านมาโดยมีแนวนโยบายในการพัฒนาเมืองหลักในระดับภูมิภาค เน้นการกระจายความเจริญและส่งเสริมความเสมอภาคทางเศรษฐกิจในพื้นที่ต่าง ๆ โดยเฉพาะพื้นที่เมืองหลักของภูมิภาค นอกจากนี้ยังกำหนดแนวนโยบายการพัฒนาพื้นที่เฉพาะ และการพัฒนาเมืองโดยการพัฒนาพื้นที่สามจังหวัดภาคเหนือตอนบน มีพื้นที่เป้าหมายรวม 3 จังหวัด คือ พะเยา แม่ฮ่องสอนและน่าน ในแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ 6 (พ.ศ. 2530 – 2534) รัฐได้กำหนดแนวนโยบายมุ่งกระจายรายได้และความเจริญไปสู่ภูมิภาคและชนบทให้ชัดเจนมากขึ้น โดยที่แผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับนี้เน้นการมุ่งปรับปรุงโครงสร้างพื้นฐานทางเศรษฐกิจและบริการพื้นฐานทางสังคม เพื่อช่วยเสริมสร้างการจ้างงาน ต่อมาในแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ 7 (พ.ศ. 2535 – 2539) ความเจริญภายในภาคเหนือยังมีลักษณะกระจุกตัวอยู่ในเฉพาะเมืองใหญ่ ๆ ของแต่ละภูมิภาค จึงกำหนดนโยบายในการกระจายความเจริญสู่ภูมิภาคให้มากขึ้น โดยเฉพาะซึ่งมุ่งเน้นการลดช่องว่างระหว่างเมืองกับชนบท

ในช่วงแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ 8 (พ.ศ. 2540 – 2544) มีแนวความคิดการกระจายความเจริญสู่จังหวัดที่อยู่ห่างไกลศูนย์กลางความเจริญโดยการพัฒนาภาคเหนือที่เน้นพัฒนาในด้านการค้าชายแดนชัดเจนขึ้นและเริ่มมีแนวความคิดในเรื่องความร่วมมือทางเศรษฐกิจกับกลุ่มประเทศในอนุภูมิภาคแม่น้ำโขง 6 ประเทศหรือโครงการ GMS (Greater Mekong Subregion) หรือ โครงการทกเหลี่ยมเศรษฐกิจ (กัมพูชา – จีน – ลาว – พม่า – เวียดนาม – ไทย) แผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ 8 มีแนวทางสร้างสมรรถนะทางเศรษฐกิจของชาติให้เข้มแข็งและกระจายความเจริญไปสู่ภูมิภาคโดยเน้นดำเนินการเร่งปรับปรุงบริการพื้นฐานรวมทั้งการพัฒนาพื้นที่เฉพาะ เพื่อรองรับโครงการร่วมมือทางเศรษฐกิจในอนุภูมิภาคแม่น้ำโขง โดยพัฒนาเมืองศูนย์กลางความเจริญของภาคเหนือคือเชียงใหม่ – ลำพูนให้เป็นศูนย์กลางด้านต่าง ๆ ของภูมิภาคและพัฒนาเมืองชายแดนคือบริเวณอำเภอแม่สอด จังหวัดตาก อำเภอแม่สายและอำเภอเชียงแสน จังหวัดเชียงราย อำเภอเชียงคำจังหวัดพะเยาและอำเภอทุ่งช้างและอำเภอเฉลิมพระเกียรติ จังหวัดน่านให้เป็นเขตเศรษฐกิจพิเศษหรือเขตอุตสาหกรรมเพื่อการส่งออก (EPZ) รวมทั้งเป็นประตูการค้าการส่งออก โดยรัฐบาลเร่งปรับปรุงบริการพื้นฐานและส่งเสริมภาคเอกชนจัดตั้งนิคมอุตสาหกรรมขึ้นรวมทั้งทำข้อตกลงสัญญากับประเทศเพื่อนบ้าน พัฒนาให้เชียงราย พะเยาและน่าน เป็นประตูไปสู่ประเทศเพื่อนบ้านบริเวณลุ่มน้ำโขงตอนบนเป็นศูนย์กลางการพัฒนาอุตสาหกรรมขั้นที่สอง โดยนำผลิตภัณฑ์ขั้นต้นหรือกึ่งสำเร็จรูปมาจากประเทศจีน และพัฒนาจนเป็นผลิตภัณฑ์ขั้นสุดท้ายพร้อมทั้งมีการบรรจุหีบห่อส่งขายออกสู่ตลาด

ปัจจุบันการค้าชายแดนของประเทศไทยมีอัตราการขยายตัวสูง ยกตัวอย่างเช่น ในปี พ.ศ. 2536 ปริมาณการค้าที่ผ่านด่านศุลกากรมีมูลค่าถึง 3,923,80 ล้านบาทและมูลค่าการค้าจริงจะมีปริมาณมากกว่านี้หลายเท่าตัว เนื่องจากการค้านอกระบบยังมีมากส่งผลให้ในปี พ.ศ. 2536 การค้าไทยเกินดุล จำนวน 1,988.21 ล้านบาทและจำนวนมูลค่าเหล่านี้มีความสำคัญที่จะนำมาซึ่งความเจริญของประเทศไทย (ศูนย์พัฒนาภาคเหนือ สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ, 2538)

จังหวัดน่านมีชายแดนติดต่อกับสาธารณรัฐประชาธิปไตยประชาชนลาวเป็นระยะทาง 277 กิโลเมตรเป็นหนึ่งในจังหวัดที่ได้รับการส่งเสริมทางด้านการค้าชายแดน โดยจังหวัดน่านมีจุดค้าชายแดน 3 จุด คือ ด่านถาวรห้วยโก๋น ด่านพลห้วยโก๋น อำเภอเฉลิมพระเกียรติ ติดต่อกับบ้านน้ำเงินและบ้านหงสา แขวงไชยบุรีของสาธารณรัฐประชาธิปไตยประชาชนลาว จุดผ่อนปรนบ้านห้วยสะแดง ด่านลงอบ อำเภอทุ่งช้างติดต่อกับบ้านป่าห้วยวัน เมืองเชียงฮ่อนของสาธารณรัฐประชาธิปไตยประชาชนลาวและจุดผ่อนปรนบ้านใหม่ชายแดน ตำบลชนแดน อำเภอสองแคว ติดต่อกับบ้านแคสอง เมืองเชียงฮ่อนของสาธารณรัฐประชาธิปไตยประชาชนลาว

ด่านถาวรห้วยโก๋นเป็นจุดค้าขายแดนที่สำคัญที่สุดของจังหวัดน่าน ประกอบกับได้รับการส่งเสริมให้เป็นเขตเศรษฐกิจพิเศษ มีการพัฒนาเส้นทางคมนาคมที่จะเชื่อมโยงจากจุดผ่านแดนถาวรห้วยโก๋น - น้ำเงินในสาธารณรัฐประชาธิปไตยประชาชนลาว เป็นถนนตัดใหม่ที่บริษัทไทย - ลาวลิกไนต์ได้รับสัมปทานทำเหมืองลิกไนต์ที่เมืองหงสาสร้างขึ้นผ่านเมืองเงินและเมืองหงสา ระยะทาง 39 กิโลเมตร การเข้าไปลงทุนดังกล่าวจะอำนวยความสะดวกทางเศรษฐกิจให้กับจังหวัดน่านและเมืองเชียงฮ่อน - หงสา อย่างมหาศาล ถนนสายนี้มีแผนการต่อเชื่อมกับถนนอีกหลายสายในแผนพัฒนาอนุภูมิภาคลุ่มน้ำโขงหรือหกเหลี่ยมเศรษฐกิจซึ่งจะสามารถเดินทางติดต่อกับเมืองเดียนเบียนฟู ประเทศเวียดนามและเขตปกครองตนเองสิบสองปันนาซึ่งอยู่ทางตอนใต้ของประเทศจีนได้ โดยคณะสำรวจจังหวัดน่านได้ออกสำรวจเส้นทาง ได้ผลการสำรวจดังนี้

จุดผ่านแดนถาวรห้วยโก๋น - น้ำเงิน จะเป็นช่องทางการค้าสำคัญของภาคเหนือตอนบนของประเทศไทยที่เปิดเข้าสู่ทางตอนเหนือของสาธารณรัฐประชาธิปไตยประชาชนลาวและตอนใต้ของจีน เนื่องในบริเวณดังกล่าวยังอุดมสมบูรณ์ด้วยทรัพยากรธรรมชาติที่นักลงทุนไทยต้องการ ได้แก่ ถ่านหิน ผลิตภัณฑ์จากป่า แร่เหล็ก ฟอสฟอรัส ดินบอแลเคลย์ (ดินขาว) ขณะเดียวกันประชากรที่อยู่อาศัยในบริเวณดังกล่าว (ในแขวงไชยะบุรีและแขวงหลวงพระบางของสาธารณรัฐประชาธิปไตยประชาชนลาวมีประชากรประมาณ 1 แสนคน และในมณฑลยูนนานมีประชากรอาศัยอยู่ 39 ล้านคน) มีความต้องการสินค้าอุปโภคบริโภค ยารักษาโรค อุปกรณ์การเกษตร วัสดุก่อสร้างจากประเทศไทยเป็นอันมาก ประกอบกับการลงทุนของบริษัทไทย - ลาวลิกไนต์ในเขตพิเศษเชียงฮ่อน - หงสา ในการเปิดเหมืองถ่านหินและสร้างโรงไฟฟ้าใช้เงินลงทุนประมาณ 1,000 ล้านบาท จะทำให้มีการจ้างงานเพิ่มขึ้นประมาณ 1,000 คนซึ่งจะทำให้คนเหล่านี้มีกำลังซื้อเพิ่มขึ้นมีความต้องการบริโภคสินค้าและบริการต่าง ๆ เพิ่มขึ้นเป็นการกระตุ้นการขยายตัวทางเศรษฐกิจในเขตนี้ให้สูงขึ้นและธุรกรรมทางเศรษฐกิจจะเพิ่มขึ้นไปด้วย ส่งผลให้ความต้องการสินค้าและบริการจากประเทศไทยเพิ่มขึ้นดังนั้นในช่วงเวลาอันใกล้นี้ บริเวณจุดผ่านแดนถาวรห้วยโก๋น - น้ำเงินจะเป็นบริเวณรองรับสินค้าเข้า - ออกในภูมิภาค (หอการค้าจังหวัดน่าน, 2540)

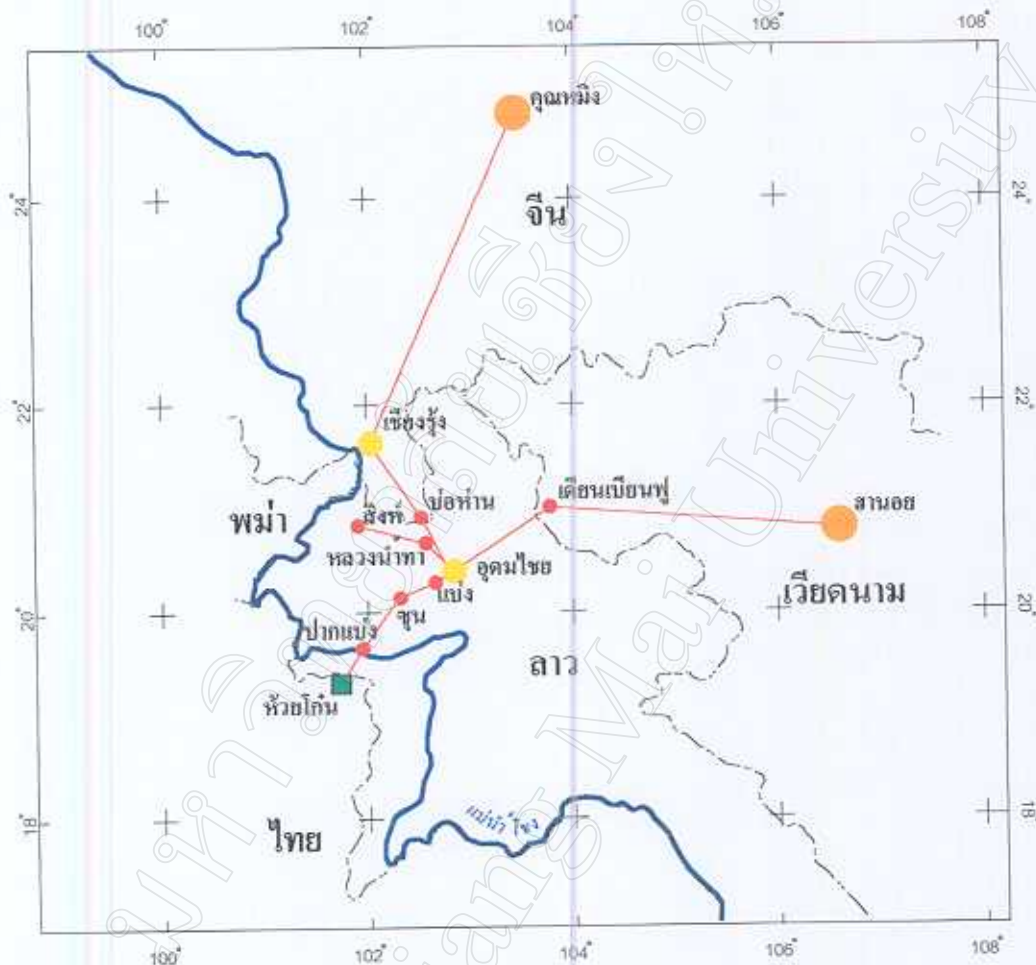
จังหวัดน่านได้มีการเปิดอำเภอเฉลิมพระเกียรติขึ้นเพื่อรองรับการเจริญเติบโตของชุมชนบริเวณจุดเปิดชายแดนนี้ในอนาคต การพัฒนาภูมิภาคชายแดนมีวัตถุประสงค์ที่จะพัฒนาเศรษฐกิจให้มีการกระจายตัวในระดับพื้นที่ เสริมสร้างรากฐานการผลิตที่เข้มแข็งและสอดคล้องกับศักยภาพของพื้นที่ โดยมุ่งเน้นไปที่การเสริมสร้างปรับปรุงระบบสาธารณูปโภคและบริการของเมือง เพื่อนำสู่การพัฒนาศักยภาพทางเศรษฐกิจที่เหมาะสมของแต่ละพื้นที่โดยเฉพาะในบริเวณจุดผ่านแดนและจุดค้าขายแดน อย่างไรก็ตามบริเวณจุดเปิดชายแดนการค้า ส่วนใหญ่มีสภาพเป็นภูเขาสูงและมีพื้นที่ราบจำกัด ทั้งยังตั้งอยู่ในพื้นที่เขตป่าสงวนแห่งชาติชั้นคุณภาพลุ่มน้ำชั้น 1 เอ

ตาราง 1.1 รายละเอียดของสภาพเส้นทางคมนาคม น่าน – เชียงรุ่ง

เส้นทางคมนาคมระหว่าง	ระยะทาง (กิโลเมตร)	สภาพเส้นทาง
อ.เมือง - อ.ทุ่งช้าง	90	เป็นถนนลาดยางมาตรฐาน 2 ทางจราจร
อ.ทุ่งช้าง - อ.เฉลิมพระเกียรติ บ้านห้วยโก๋น	40	เป็นเส้นทางลาดยาง
อ.เฉลิมพระเกียรติ บ้านห้วยโก๋น - เมืองเงิน	30	เป็นถนนลูกรังคลุกแล้วพร้อมลาดยาง
เมืองเงิน - บ้านปากห้วยแคน	8	เป็นถนนลูกรัง
สะพานข้ามแม่น้ำโขงจากบ้านปากห้วยแคน - ปากแบ่ง	300 เมตร	ยังไม่ได้ดำเนินการ
เมืองหงสา - ท่าช่วง	37	เป็นถนนลูกรังลัดเลาะไปตามภูเขาที่มีความชันน้อย
ท่าช่วง - ปากแบ่ง (แขวงอุดมไชย)	12	ยังต้องเดินทางโดยเรือไปตามน้ำโขง
ปากแบ่ง - อุดมไชย	144	เป็นเส้นทางยุทธศาสตร์เพื่อการทหาร ที่จีนสร้างไว้ ผิวถนนลาดมีความกว้าง 10 เมตร ผ่านเทือกเขาสูงที่มีความลาด ชันน้อย
อุดมไชย - บ่อหานเมืองลา (ชายแคนลาว - จีน)	98	เป็นเส้นทางยุทธศาสตร์เพื่อการทหาร ที่จีนสร้างไว้ ผิวถนนลาดมีความกว้าง 10 เมตร ผ่านเทือกเขาสูงที่มีความลาด ชันน้อย
บ่อหานเมืองลา (ชายแคนลาว-จีน) - เชียงรุ่ง (เมืองหลวงของเขตปกครองตนเองสิบสองปันนา)	226	เป็นถนนลาดยาง
รวม	677	

ที่มา : สำนักงานจังหวัดน่าน (2540)

แผนที่ 1.1 โครงข่ายการคมนาคมไทย-ลาว-จีน-เวียดนาม
บริเวณจุดผ่านแดนถาวรห้วยโก๋น อำเภอเฉลิมพระเกียรติ จังหวัดน่าน

สัญลักษณ์

- ที่ตั้งชุมชนขนาดเล็ก
- ที่ตั้งชุมชนขนาดกลาง
- ที่ตั้งชุมชนขนาดใหญ่
- จุดผ่านแดนถาวรห้วยโก๋น
- โครงข่ายการคมนาคม
- ทางน้ำ
- เส้นเขตแดนระหว่างประเทศ

กิโลเมตร

ทำให้ไม่สามารถนำพื้นที่ไปพัฒนาในด้านต่าง ๆ ได้ แต่ในช่วงเวลาที่ผ่านมานี้ ภาคเอกชนและภาครัฐของจังหวัดน่านได้เล็งเห็นความสำคัญในของจุดเปิดการค้าชายแดนที่จะนำมาซึ่งการพัฒนาจังหวัดและประเทศจึงได้อื่นเสนอขอเปลี่ยนแปลงกฎหมายจากคณะรัฐมนตรีในเรื่องเกี่ยวกับการเปลี่ยนแปลงขอบเขตพื้นที่ป่าสงวนแห่งชาติ เพื่อให้สามารถนำพื้นที่นั้นมาพัฒนาใช้ในกิจกรรมต่าง ๆ

เนื่องจากการวางแผนพัฒนาชุมชนชายแดนและจุดขนถ่ายสินค้าระหว่างประเทศจำเป็นต้องมีการวางแผนและพิจารณาศักยภาพของพื้นที่อย่างละเอียดถี่ถ้วน ดังนั้นผู้วิจัยเกิดความสนใจในการศึกษาพัฒนาการของชุมชนชายแดนห้วยโก๋นและพัฒนาการของตลาดการค้าชายแดนของด่านห้วยโก๋นเพื่อให้ทราบพัฒนาการและศักยภาพของพื้นที่ชุมชนชายแดนห้วยโก๋นและพัฒนาการของตลาดการค้าชายแดน เพื่อนำมาเป็นข้อมูลพื้นฐานในการวางแผนพัฒนาให้มีความถูกต้องและเหมาะสมกับศักยภาพของพื้นที่ และเป็นการป้องกันปัญหาต่าง ๆ ที่จะเกิดขึ้นกับพื้นที่ในอนาคต

1.2 วัตถุประสงค์

1. เพื่อศึกษาการตั้งถิ่นฐานและการใช้ที่ดินของชุมชนชายแดนห้วยโก๋น
2. เพื่อศึกษาการค้าชายแดนและตลาดนัดชายแดนด่านห้วยโก๋น
3. เพื่อศึกษาปัจจัยที่มีอิทธิพลต่อการเดินทางของผู้ประกอบการค้าและผู้บริโภคในตลาดนัดชายแดนด่านห้วยโก๋น

1.3 นิยามศัพท์

พัฒนาการ หมายถึง การเปลี่ยนแปลงต่าง ๆ ที่เกิดขึ้น เช่น การใช้ที่ดิน เศรษฐกิจ สังคม วัฒนธรรม ในระยะเวลาที่ผ่านมา

ชุมชน หมายถึง พื้นที่ที่มีการเชื่อมโยงติดต่อกันของตัวอาคารสิ่งปลูกสร้างรวมถึงพื้นที่เพาะปลูกที่มีการเปลี่ยนแปลงอยู่ตลอดเวลา

ตลาดนัด หมายถึง สถานที่ที่ตั้งอยู่ใกล้ชุมชนและตั้งอยู่ใกล้แนวชายแดนมีหน้าที่เพื่อการแลกเปลี่ยนสินค้าและบริการเป็นประจำตามวันเวลาที่กำหนดไว้ล่วงหน้าและยังให้ความสนใจตลาดนัดในฐานะที่เป็นส่วนหนึ่งของสังคม คือการเป็นแหล่งแลกเปลี่ยนข่าวสาร ความรู้และความคิดต่าง ๆ ของประชาชนทั้งชาวไทยและประชาชน สาธารณรัฐประชาธิปไตยประชาชนลาว ตลาดจึงสามารถสะท้อนให้เห็นสภาพทางเศรษฐกิจ สังคมและกายภาพที่ผสมผสานกันในพื้นที่ รวมถึงวิวัฒนาการการตั้งถิ่นฐานและการเปลี่ยนแปลงต่าง ๆ ที่เกิดขึ้นในพื้นที่

1.4 ขอบเขตการศึกษา

การศึกษานี้ผู้ศึกษาได้กำหนดขอบเขตการศึกษาไว้ดังนี้

การศึกษาพัฒนาการของการตั้งถิ่นฐาน ครอบคลุมการศึกษาถึงรูปแบบของการตั้งถิ่นฐาน การขยายตัวของการตั้งถิ่นฐาน การใช้ที่ดิน ปัจจัยที่มีอิทธิพลต่อการตั้งถิ่นฐาน คุณลักษณะของประชากรและความสัมพันธ์ระหว่างชุมชนของไทยและลาวที่มีการเปลี่ยนแปลงจากอดีตจนถึงปัจจุบัน โดยกำหนดช่วงเวลาดำเนินการเริ่มตั้งแต่ช่วงเวลาที่เริ่มก่อตั้งชุมชนอย่างถาวรคือปี พ.ศ. 2526 จนถึงปัจจุบัน

การศึกษาการค้าขายแดนประกอบด้วยการศึกษาพัฒนาการของตลาดการค้าขายแดนห้วยโก๋น โดยแบ่งพัฒนาการตลาดการค้าขายแดนเป็น 2 ช่วงเวลา คือ

- 1) ระยะเวลาตั้งแต่มีการเริ่มค้าขายในบริเวณชายแดนถึงก่อนที่มีการเปิดเป็นด่านถาวร
- 2) ช่วงเปิดเป็นด่านถาวรจนถึงปัจจุบัน

นอกจากนี้ผู้ศึกษาได้ศึกษาถึงปัจจัยที่มีอิทธิพลต่อการเดินทางมาซื้อสินค้าของผู้บริโภคและปัจจัยที่มีอิทธิพลต่อการเดินทางมาค้าขายของพ่อค้าเร่ ในตลาดชายแดนห้วยโก๋นศึกษาการกระจายของที่อยู่อาศัยของผู้บริโภคและพ่อค้าเร่ คุณลักษณะของผู้บริโภคและพ่อค้าเร่รวมถึงประเภทของสินค้าที่ซื้อ-ขายกัน ความพึงพอใจของผู้บริโภคและพ่อค้าเร่ในการเดินทางมาซื้อ-ขายในตลาดและแนวโน้มในอนาคตของตลาด

1.5 สมมุติฐานการศึกษา

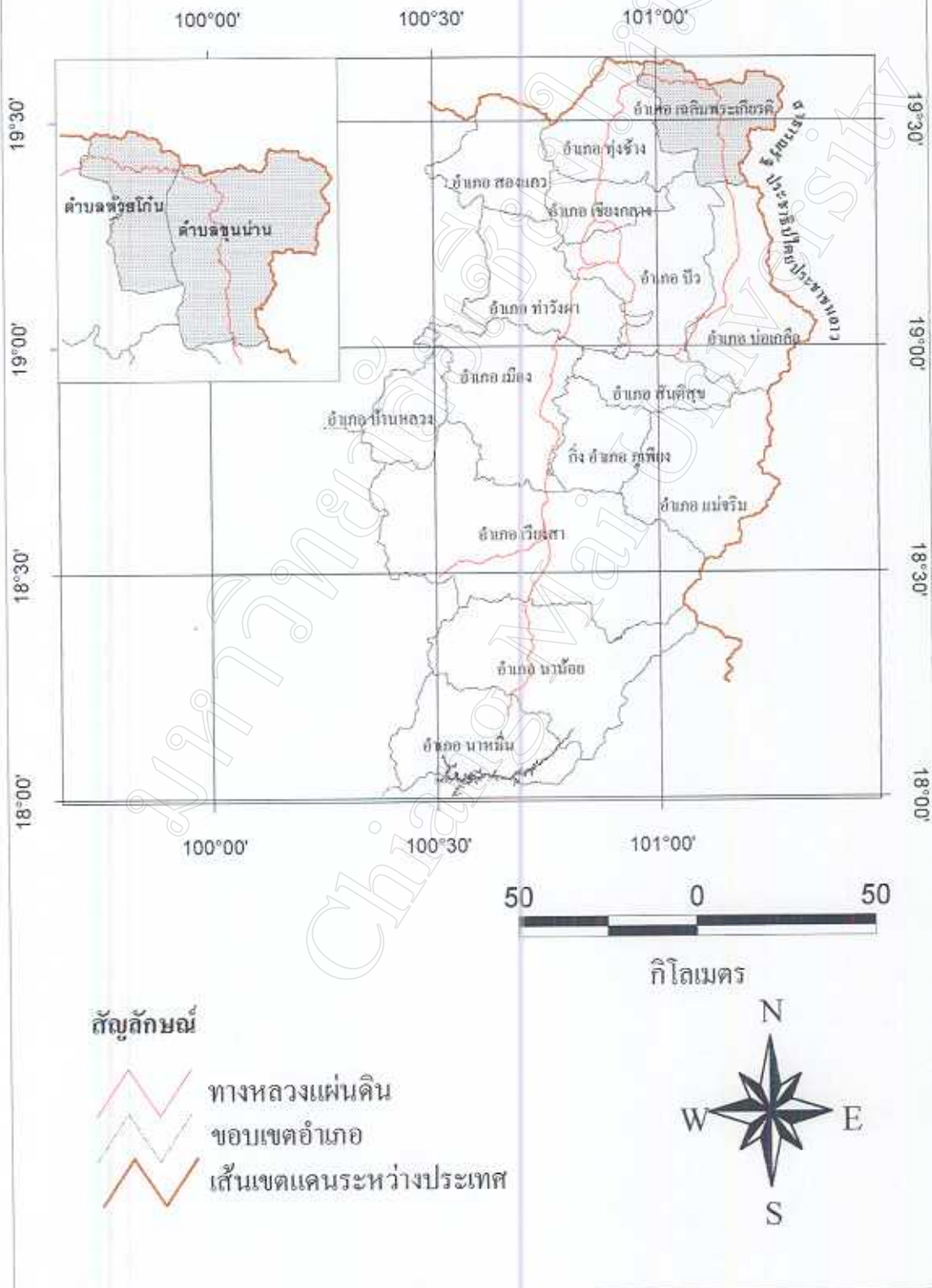
1. การตั้งถิ่นฐานและการค้าขายแดนห้วยโก๋นมีการพัฒนาและขยายตัวตลอดระยะเวลาที่ผ่านมา
2. ปัจจัยทางด้านการเมืองมีอิทธิพลต่อการตั้งถิ่นฐาน การขยายตัวและรูปแบบของการตั้งถิ่นฐานและการค้าขายแดนห้วยโก๋น
3. ปัจจัยสำคัญที่ส่งเสริมการเดินทางมาค้าขายของผู้ประกอบการค้าคือ ระยะทางจากที่พักอาศัยถึงตลาดนัด ระยะเวลาที่ใช้ในการเดินทางและระบบคมนาคมขนส่ง
4. ปัจจัยที่มีอิทธิพลต่อการเดินทางมาจับจ่ายซื้อสินค้าของผู้บริโภคคือ ระยะทางจากที่พักอาศัยถึงตลาดนัด ระยะเวลาที่ใช้ในการเดินทาง ระบบคมนาคมขนส่งและระดับรายได้

1.6 พื้นที่ศึกษา

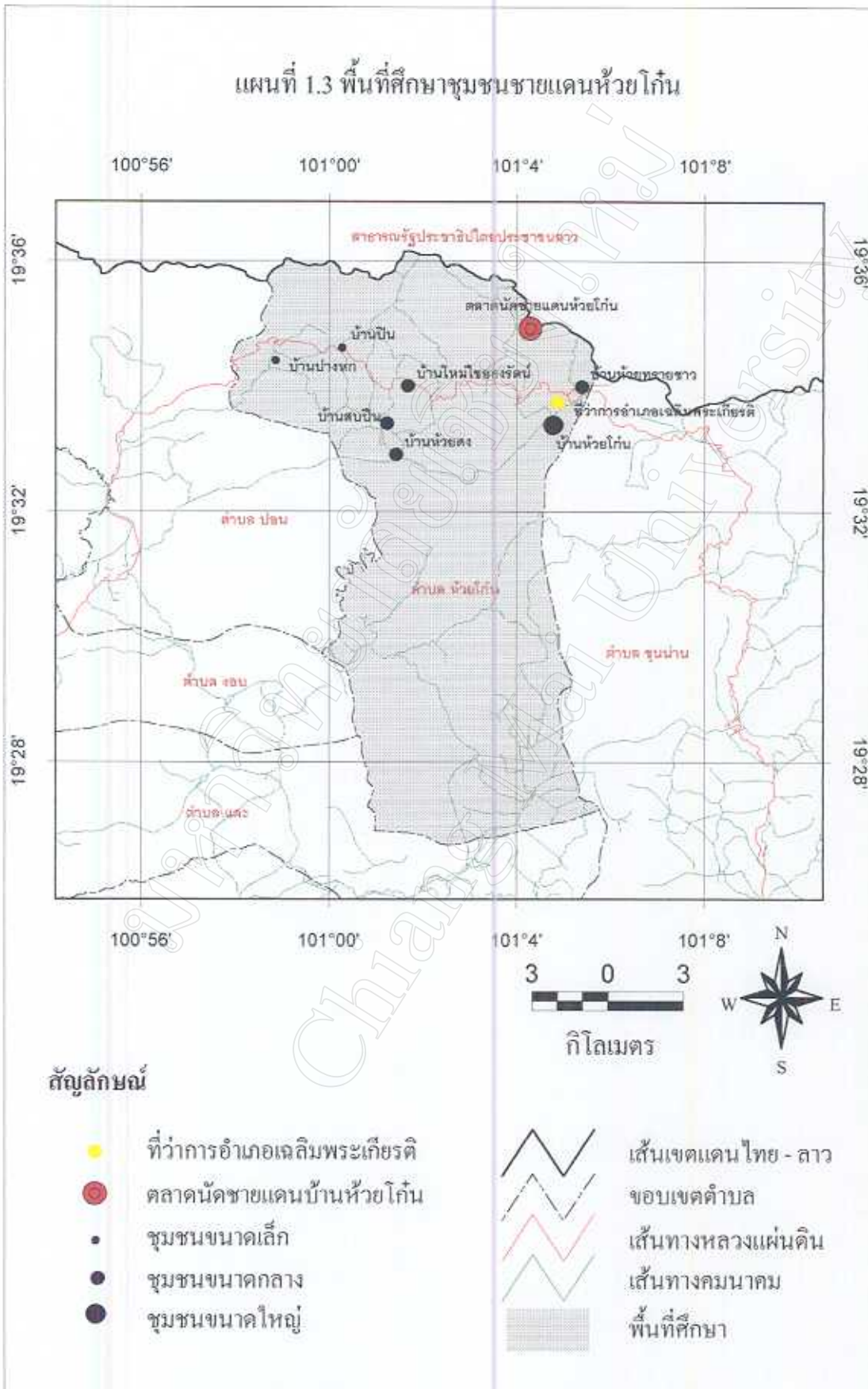
กำหนดพื้นที่ศึกษาชุมชนชายแดนห้วยโก๋นคือชุมชนในตำบลห้วยโก๋น อำเภอเฉลิมพระเกียรติ จังหวัดน่าน ชุมชนในตำบลห้วยโก๋นประกอบด้วยชุมชน 7 ชุมชนหรือ 7 หมู่บ้านคือหมู่บ้านห้วยโก๋น หมู่บ้านสบปิ่น หมู่บ้านห้วยคอง หมู่บ้านปิ่น หมู่บ้านปางหก หมู่บ้านใหม่ไชยสงครามและหมู่บ้านห้วยทรายขาว ซึ่งหมู่บ้านในตำบลห้วยโก๋นเป็นหมู่บ้านอาสาพัฒนาป้องกันตนเอง 5 หมู่บ้านและหมู่บ้านป้องกันตนเองชายแดนไทย-ลาว 1 หมู่บ้าน ในจำนวนหมู่บ้านเหล่านี้มีหมู่บ้านติดชายแดน 5 หมู่บ้าน การปกครองอยู่ในอำนาจหน้าที่ของสภาตำบลห้วยโก๋น ตำบลห้วยโก๋นมีอาณาเขตติดต่อดังนี้

ทิศเหนือ	ติดต่อกับสาธารณรัฐประชาธิปไตยประชาชนลาว
ทิศใต้	ติดต่อกับอำเภอทุ่งช้าง จังหวัดน่าน
ทิศตะวันออก	ติดต่อกับตำบลขุนน่าน อำเภอเฉลิมพระเกียรติ จังหวัดน่าน
ทิศตะวันตก	ติดต่อกับอำเภอทุ่งช้างจังหวัดน่าน

ในปี พ.ศ. 2542 ชุมชน 7 ชุมชน มีประชากรชาย 1,289 คนและประชากรหญิง 1,293 คน รวมมีประชากรทั้งหมด 2,582 คน มีอัตราความหนาแน่นของประชากรเฉลี่ยต่อพื้นที่ประมาณ 13 คนต่อตารางกิโลเมตรและมีความหนาแน่นต่อพื้นที่ 3 หลังคาเรือนต่อตารางกิโลเมตร ทั้ง 7 ชุมชนประกอบด้วยบ้านเรือน 536 หลังคาเรือน (คณะกรรมการอำนวยการงานพัฒนาคุณภาพชีวิตของประชาชน, 2542)

แผนที่ 1.3 พื้นที่ศึกษาชุมชนชายแดนห้วยโก๋น

1.7 กรอบแนวความคิด

รูปแบบและการกระจายของการตั้งถิ่นฐานมีความสัมพันธ์โดยตรงกับการพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมในพื้นที่และมีความสำคัญต่อการวางแผนทั้งในระดับท้องถิ่นและระดับภูมิภาค ปัจจัยที่มีอิทธิพลต่อการตั้งถิ่นฐานได้แก่ ปัจจัยทางด้านกายภาพ สภาพธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม ปัจจัยทางด้านเศรษฐกิจ สังคม การเมืองและวัฒนธรรม ปัจจัยทางด้านประชากร โดยส่วนใหญ่รูปแบบการตั้งถิ่นฐานและการกระจายของการตั้งถิ่นฐานมักคำนึงถึงปัจจัยหลายปัจจัยประกอบกัน เปรียบเทียบข้อได้เปรียบ - เสียเปรียบ ผลที่จะได้รับจากการตั้งถิ่นฐาน นำมาวัดตัดสินใจในการตั้งถิ่นฐาน การย้ายถิ่นอพยพจากพื้นที่หนึ่งไปสู่พื้นที่แห่งใหม่ ปัจจัยต่าง ๆ เหล่านี้จะเป็นตัวกำหนดรูปแบบการตั้งถิ่นฐานในเวลาต่อมา เมื่อมีการตั้งถิ่นฐานเรียบร้อยแล้ว

การตั้งถิ่นฐานในบริเวณชายแดนที่มีความขัดแย้งกันในช่วงเวลาที่ผ่านมาจะมีการเคลื่อนย้ายอพยพอยู่เสมอเนื่องผลทางการเมืองและจากสภาวะสงคราม ประชาชนต่างต้องการความปลอดภัยนำไปสู่การเคลื่อนย้ายอพยพเพื่อหลีกเลี่ยงความเสียหายทรัพย์สินและอันตรายต่อชีวิตที่จะเกิดขึ้น

ลักษณะพฤติกรรมของประชาชนที่อยู่อาศัยตามแนวพรมแดนนั้นประชาชนที่ตั้งถิ่นฐานตามแนวพรมแดนระหว่างประเทศมีความถนัดเสมอว่าคนและชุมชนใกล้เคียงเป็นชนชาติเดียวกัน เส้นแบ่งแนวพรมแดนเป็นเพียงเส้นที่กำหนดขึ้นตามกฎหมายทางการเมืองเท่านั้น ประชาชนมีในบริเวณชายแดนเป็นมีเชื้อสายเดียวกันและบางครั้งเป็นญาติพี่น้องกันจริง เนื่องจากมีการอพยพเคลื่อนย้ายข้ามเส้นแนวพรมแดนในอดีตที่ผ่านมาและติดต่อกันตลอดช่วงเวลาที่ผ่านมาจนถึงปัจจุบัน การตั้งถิ่นฐานในประเทศไทยในปัจจุบันมีการขยายตัวของการตั้งถิ่นฐานเดิม มีการบุกรุกแผ้วถางพื้นที่ที่รกร้างและพื้นที่ป่าเพื่อขยายจุดตั้งถิ่นฐานเดิมและเพื่อย้ายไปตั้งถิ่นฐานใหม่ ปัจจุบันประเทศไทยเห็นความสำคัญของการตั้งถิ่นฐานทำให้มีการวางแผนชุมชน และเกิดรูปแบบการตั้งถิ่นฐานที่เป็นระเบียบแตกต่างจากรูปแบบการตั้งถิ่นฐานในอดีต

การค้าชายแดนมีความสำคัญต่อการพัฒนาประเทศในปัจจุบันทั้งในด้านการนำเงินเข้าประเทศและการกระจายความเจริญสู่พื้นที่ชนบท การค้าชายแดนเกิดขึ้นมาเป็นเวลานานจากอดีตที่มีการแลกเปลี่ยนสินค้าในมูลค่าน้อย เมื่อมีการจัดตั้งเป็นจุดผ่านแดนที่ถูกต้องตามกฎหมาย ทำให้สามารถแพร่กระจายสินค้าเข้าไปในแต่ละประเทศส่งผลให้มูลค่าสินค้าที่ซื้อขายแลกเปลี่ยนมีมูลค่าสินค้ามากขึ้น การค้ามีระบบและมีมาตรการควบคุมต่าง ๆ เช่น มาตรการทางด้านภาษีศุลกากร เป็นต้น การค้าชายแดนประกอบด้วยการค้า 2 ระบบได้แก่ การค้าในระบบเป็นการค้าที่ถูกต้องตามกฎหมายของประเทศคู่ค้าซื้อ - ขายสินค้าตามช่องทางที่รัฐทั้งสองประเทศกำหนด และการค้านอกระบบเป็นการค้าที่ผิดกฎหมายไม่มีการเสียภาษีศุลกากร ซื้อ - ขาย สินค้าในช่องทางที่ผิดกฎหมาย ตลาดนัดชายแดนเป็นส่วนหนึ่งที่น่าไปสู่การพัฒนาทางด้านเศรษฐกิจของพื้นที่ชายแดนในอนาคต ตลาดนัดชายแดนนอกจากเป็นที่ซื้อขาย

แลกเปลี่ยนสินค้าและบริการแล้วยังเป็นที่แลกเปลี่ยนข้อมูลข่าวสารต่าง ๆ รวมถึงการแลกเปลี่ยนแนวความคิดและวัฒนธรรม การตั้งถิ่นฐานชายแดนและการค้าชายแดนควรมีการศึกษาควบคู่กันไปเพื่อการพัฒนาที่เหมาะสมและได้ผล

1.8 แนวความคิดที่ใช้ในการศึกษา

แนวความคิดที่ใช้ในการศึกษารัชนีประกอบด้วยแนวความคิด 4 แนวความคิด

1.8.1 แนวความคิดเกี่ยวกับการตั้งถิ่นฐานของชุมชน

1.8.2 แนวความคิดเกี่ยวกับการค้า

1.8.3 แนวความคิดเกี่ยวกับตลาดนัด

1.8.4 แนวความคิดทางด้านภูมิศาสตร์การเมืองและด้านภูมิรัฐศาสตร์ที่เกี่ยวข้องกับเมืองและชุมชนชายแดน

1.8.1 แนวความคิดเกี่ยวกับการตั้งถิ่นฐานของชุมชน

1. ความหมายของการตั้งถิ่นฐาน

การตั้งถิ่นฐาน (Settlement) หมายถึงการบุกเบิกและเข้าอยู่อาศัยครอบครองพื้นที่ส่วนหนึ่งส่วนใดของโลกที่ไม่มีผู้ใดอาศัยมาก่อน รูปแบบและขนาดของแหล่งตั้งถิ่นฐานมีความซับซ้อนแตกต่างกันไป หน่วยการตั้งถิ่นฐานจึงเป็นการแสดงออกซึ่งการจัดการพื้นที่ของมนุษย์ในรูปแบบของอาคารบ้านเรือน ถนนหนทาง และการใช้ที่ดิน ตลอดจนผลกระทบที่มีต่อสภาพแวดล้อม

ในขอบเขตที่แคบลง แหล่งตั้งถิ่นฐานเป็นแหล่งที่ประชากรอาศัยอยู่ร่วมกันเพื่อวัตถุประสงค์ในการดำเนินชีวิตและแสวงหาโอกาสต่าง ๆ ตลอดจนมีความผูกพันช่วยเหลือซึ่งกันและกันตามวิถีชีวิตสังคมในชุมชน แหล่งตั้งถิ่นฐานเป็นเสมือนระบบที่ใหญ่โตขึ้นเรื่อย ๆ และซับซ้อนขึ้นตามกาลเวลา รูปแบบการตั้งถิ่นฐานทั้งหมดจึงทำหน้าที่คล้ายระบบใหญ่ แหล่งตั้งถิ่นฐานเดี่ยวทำหน้าที่เป็นองค์ประกอบย่อย

การตั้งถิ่นฐานของมนุษย์มีประโยชน์ทางการวางแผนทั้งในระดับชนบท ระดับเมือง และระดับภูมิภาค รูปแบบและการกระจายของแหล่งตั้งถิ่นฐานมนุษย์มีความสัมพันธ์โดยตรงกับการพัฒนาเศรษฐกิจและสังคม (ฉัตรชัย, 2536)

2. ปัจจัยที่มีอิทธิพลต่อการตั้งถิ่นฐาน

Trewartha กล่าวว่าปัจจัยที่มีอิทธิพลต่อการตั้งถิ่นฐานมี 3 ประการสำคัญคือ

1) ปัจจัยเกี่ยวกับสภาพทางธรรมชาติ (Natural Factors) ได้แก่สภาพภูมิประเทศ อากาศ ดิน แร่ธาตุ แหล่งน้ำ เป็นต้น

2) ปัจจัยเกี่ยวกับวัฒนธรรม (Cultural Factors) ได้แก่ สังคม เศรษฐกิจ การเมืองและทัศนคติ เป็นต้น

3) ปัจจัยเกี่ยวกับประชากร (Demographic Factors) ได้แก่ ความแตกต่างของประชากรเกี่ยวกับการเกิด การตาย การย้ายถิ่น เป็นต้น

อิทธิพลต่าง ๆ ที่มีผลต่อการตั้งถิ่นฐาน อิทธิพลที่สำคัญคือ อิทธิพลทางสภาพธรรมชาติหรือสภาพทางกายภาพ เพราะกิจกรรมทางเศรษฐกิจเดิมส่วนใหญ่จะประกอบอาชีพทางการเกษตรที่ต้องอาศัยสภาพธรรมชาติและยังมีอิทธิพลอื่น ๆ มาสนับสนุนร่วมกันหลายอย่างคือ การประกอบกิจกรรมด้านเศรษฐกิจ สังคม ประวัติความเป็นมาทางการเมือง ซึ่งสามารถสรุปปัจจัยต่าง ๆ ที่มีอิทธิพลต่อการตั้งถิ่นฐานได้ดังนี้

1) อิทธิพลด้านสภาพธรรมชาติ ปัจจัยทางธรรมชาติที่สำคัญได้แก่

1.1) แหล่งน้ำ น้ำเป็นสิ่งสำคัญอันดับแรกที่ใช้พิจารณาในการเลือกที่ตั้งถิ่นฐานเพราะมีความต้องการน้ำเพื่อการอุปโภคบริโภค

1.2) ดิน เป็นปัจจัยรองลงมาจากน้ำที่นำมาพิจารณาในการเลือกที่ตั้งถิ่นฐานโดยการแสวงหาพื้นที่ที่มีดินอุดมสมบูรณ์เหมาะแก่การเกษตร โดยเฉพาะดินที่อุดมสมบูรณ์เพื่อใช้ในการเพาะปลูก

1.3) สภาพภูมิประเทศ ลักษณะภูมิประเทศที่แตกต่างกันมีอิทธิพลต่อการตั้งถิ่นฐานมากน้อยแตกต่างกันขึ้นอยู่กับสภาพภูมิประเทศลักษณะนั้นมีปัจจัยดึงดูดให้เกิดการตั้งถิ่นฐานมากน้อยเพียงใด เช่น ที่ราบลุ่มแม่น้ำมักจะเป็นบริเวณที่มีการตั้งถิ่นฐานหนาแน่นกว่าบริเวณอื่น ๆ เพราะบริเวณดังกล่าวอำนวยประโยชน์หลายอย่างได้แก่ การประกอบอาชีพการเกษตร อุตสาหกรรมการคมนาคมขนส่งและการใช้ในการดำรงชีวิตประจำวัน เป็นต้น แตกต่างจากบริเวณภูเขาแม้มีการตั้งถิ่นฐานน้อยเพราะภูเขาเป็นอุปสรรคต่อการสร้างที่อยู่อาศัย การประกอบอาชีพ การคมนาคมติดต่อตลอดจนการดำรงชีวิตประจำวัน

1.4) ภูมิอากาศและองค์ประกอบของอากาศ เช่น พลังงานความร้อนจากดวงอาทิตย์ อุณหภูมิ ปริมาณน้ำฝนมีอิทธิพลต่อการตั้งถิ่นฐาน

1.5) แหล่งทรัพยากรธรรมชาติเป็นปัจจัยหนึ่งที่มีอิทธิพลในการดึงดูดให้มีการตั้งถิ่นฐาน

1.6) ละติจูด ตำแหน่งของพื้นที่ต่าง ๆ ได้รับอิทธิพลจากปัจจัยทางกายภาพต่างกันเช่น อุณหภูมิ ปริมาณน้ำฝน พลังงานความร้อนจากดวงอาทิตย์ สภาพภูมิประเทศ เป็นต้น ทำให้มีปัจจัยดึงดูดในการตั้งถิ่นฐานแตกต่างกัน

1.7) ระดับความสูง ระดับความสูงแปรผันกับจำนวนประชากร ระดับความสูงที่เพิ่มมากขึ้นทำให้จำนวนประชากรลดลง การตั้งถิ่นฐานของประชากรโลกร้อยละ 57 อยู่บริเวณความสูง

ระหว่างระดับน้ำทะเลถึงความสูง 200 เมตรจากระดับน้ำทะเล 80 ของประชากรโลกตั้งถิ่นฐานอยู่ในระดับความสูงไม่เกิน 500 เมตรจากระดับน้ำทะเล เพราะบริเวณที่สูงมาก ๆ มีผลโดยตรงต่อภูมิอากาศ โดยเฉพาะอุณหภูมิ ความกดอากาศ และมีผลต่อระบบหายใจของมนุษย์

1.8) บริเวณที่กำบัง (Shelter) เป็นอีกปัจจัยหนึ่งที่กำหนดการเกิดการตั้งถิ่นฐาน เพราะมีการคำนึงถึงความปลอดภัยจากธรรมชาติเป็นสำคัญ เช่น ลมพายุ พายุหิมะ น้ำท่วม

2) อิทธิพลทางด้านกิจกรรมทางเศรษฐกิจมีอิทธิพลต่อการตั้งถิ่นฐานซึ่งสามารถจะวิเคราะห์ลักษณะการตั้งถิ่นฐานเกี่ยวกับ รูปแบบ การกระจาย บทบาทหน้าที่ ได้ดังนี้

2.1) การเกษตร การตั้งถิ่นฐานอาจเกิดขึ้นจากการรวมกลุ่มกันหรือตั้งถิ่นฐานแบบกระจายขึ้นอยู่กับความแตกต่างของประเภทกิจกรรมทางการเกษตร เช่น การเพาะปลูก การตั้งถิ่นฐานของผู้ประกอบอาชีพประเภทนี้จะแตกต่างกันอาจขึ้นอยู่กับขนาดของพื้นที่ เทคนิคในการผลิต ตลอดจนเครื่องมือที่ใช้ในการผลิตและสังคมที่แตกต่างกัน ส่วนการเลี้ยงสัตว์มักมีลักษณะการตั้งถิ่นฐานแบบกระจายเพราะเป็นกิจกรรมที่ต้องใช้พื้นที่เป็นบริเวณกว้าง

2.2) การอุตสาหกรรมเป็นปัจจัยที่ดึงดูดให้มีการตั้งถิ่นฐานอย่างหนาแน่นเพราะโรงงานอุตสาหกรรมต้องการแรงงานจำนวนมาก

2.3) การค้า การประกอบกิจกรรมการค้าจะเลือกตั้งอยู่บริเวณที่มีประชากรหนาแน่นโดยจะมีลักษณะความเป็นเมือง เพราะสินค้าและการบริการชนิดต่าง ๆ ต้องการลูกค้าจำนวนหนึ่งมาใช้บริการ

2.4) การคมนาคม การคมนาคมสะดวกสบายเป็นปัจจัยหนึ่งที่ส่งเสริมให้มีการตั้งถิ่นฐานมากขึ้น

3) อิทธิพลด้านสังคมและวัฒนธรรมเป็นปัจจัยหนึ่งที่มีผลต่อการตั้งถิ่นฐานของประชากรในอดีตและยังส่งผลให้มีการตั้งถิ่นฐานที่ถาวรจนกระทั่งปัจจุบัน อิทธิพลที่สำคัญได้แก่ เหตุการณ์ทางการเมืองและประวัติศาสตร์ที่มีผลต่อการตั้งถิ่นฐานจากการศึกษาประวัติศาสตร์ของหมู่บ้านหลายแห่งพบว่าสถานที่ที่มีการตั้งถิ่นฐานอยู่รวมกันเป็นกลุ่มขนาดใหญ่ โดยมีชนบทธรรมเนียมประเพณี แตกต่างจากกลุ่มอื่นและยังรักษาวัฒนธรรมเดิมของคนอยู่จนถึงปัจจุบันมักมีเหตุการณ์ทางประวัติศาสตร์เกิดขึ้น เช่น การอพยพหนีภัยจากที่อื่นมา เป็นต้น (น้ำพวลย์, 2528)

การย้ายถิ่นเป็นปัจจัยที่นำไปสู่การตั้งถิ่นฐานซึ่งการย้ายถิ่นคือการที่ประชากรเคลื่อนย้ายออกจากถิ่นที่อยู่เดิมไปยังสถานที่อยู่แห่งใหม่ มีผลทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงในด้านปริมาณ การกระจายตัวและโครงสร้างของประชากร ทั้งในถิ่นที่อยู่เดิมและในถิ่นที่อยู่แห่งใหม่ ปัจจัยที่นำไปสู่การตัดสินใจย้ายถิ่นพอสรุปได้ดังนี้

- ปัจจัยในถิ่นที่อยู่เดิม หรือปัจจัยผลักดัน (Push Factor) ซึ่งมักจะเป็นปัจจัยทางลบที่ทำให้คนต้องการย้ายออกไปหาถิ่นที่อยู่ใหม่ เช่น สภาพภูมิศาสตร์ที่ไม่เหมาะสมต่อการอยู่อาศัย ความยากจน ความยากลำบากในการดำรงชีวิต ปัญหาจากภัยธรรมชาติ สภาพความกดดันทางสังคม เป็นต้น

- ปัจจัยในถิ่นที่อยู่ใหม่ เป็นส่วนจูงใจหรือเป็นปัจจัยดึงดูด (Pull Factors) มักจะมีลักษณะทางบวก เช่น สภาพภูมิศาสตร์ที่ดีและเหมาะสมในการประกอบอาชีพ ทรัพยากรที่มีจำนวนมาก สภาพครอบครัวและสังคมที่ดีกว่าเดิม เป็นต้น

- ความยากลำบากในการย้ายถิ่น มีผลต่อการตัดสินใจของคนในการย้ายถิ่น เรียกว่า อุปสรรคระหว่างกลาง (Intervening Obstacles) ซึ่งหมายถึงความยากลำบากในการเดินทางรวมทั้งค่าใช้จ่ายในการเดินทางและความยากลำบากในการได้รับข่าวสารในถิ่นที่อยู่ใหม่ เป็นอุปสรรคที่ผู้ย้ายถิ่นจะต้องต่อสู้ฟันฝ่าถ้าต้องการย้ายไปอยู่ในถิ่นใหม่

นอกจากปัจจัยทั้ง 3 ปัจจัยแล้วยังมีปัจจัยอื่น ๆ ที่มีอิทธิพลต่อการตัดสินใจที่มีความสำคัญไม่น้อยไปกว่ากันคือ ลักษณะส่วนบุคคลของผู้ย้ายถิ่น ได้แก่ ลักษณะทางประชากร (วัย เพศ ความชอบส่วนตัว อาชีพ) ลักษณะทางสังคม (เชื้อชาติ ความรู้สึกเกี่ยวกับสถานภาพของตนเอง) (ปราโมทย์, 1969)

การเกิดชุมชน ชุมชนในยุคเริ่มแรกมีสิ่งหนึ่งที่เหมือนกันคือแรงงานที่ใช้ในการก่อสร้างได้จากแรงงานคนและสัตว์ วัสดุหาได้จากสิ่งที่อยู่รอบตัว รูปแบบและโครงสร้าง วิวัฒนาการจากประสบการณ์ของคน ในอดีตกลุ่มอาคารจะจัดรวมกันตามสภาพแวดล้อม อาคารและชุมชนเกิดจากค่านิยม บ้านไม่ได้เป็นแค่เพียงที่อยู่อาศัยเท่านั้นแต่ยังเป็นเครื่องบอกถึงฐานะในสังคมของเจ้าบ้าน ครอบครัวที่มีความสัมพันธ์กันจะปลูกบ้านอยู่ใกล้กันปลูกอยู่ รวมกันเป็นกลุ่ม ระยะเวลาต่อมาชุมชนชนบทจะกลายสภาพเป็นเมือง จากบ้านไม่กี่หลังจะมีร้านค้าเล็ก ๆ และมีคนอพยพเข้ามาอยู่อาศัย ค่าขายมากขึ้น ชนิดสินค้าที่ขายมีมากขึ้น บ้านถูกเปลี่ยนเป็นร้านค้า เกิดการสร้างอาคารขึ้นบริเวณริมทางหลวงมีถนนสายรองขนานหรือตัดกับทางหลวง บริเวณดั้งเดิมริมทางหลวงกลายสภาพเป็นย่านใจกลางเมือง พื้นที่เกษตรรอบ ๆ กลายเป็นที่อยู่อาศัย เกิดตลาดเป็นศูนย์กลางการจับจ่ายซื้อหา หมู่บ้านกลายสภาพเป็นเมืองขนาดเล็ก เมื่อจำนวนประชากรเพิ่มมากขึ้น ขอบเขตของชุมชนจะขยายตัวออกไป ขนาดของเมืองก็ขยายตัวตามไปด้วย เกิดสภาพเศรษฐกิจบางอย่างภายในชุมชนเพื่อตอบสนองความต้องการของชุมชน

3. รูปแบบการตั้งถิ่นฐาน

พิจารณาลักษณะทางกายภาพ การตั้งถิ่นฐานบ้านเรือนของคนไทยในชนบทมีรูปแบบดังนี้

(1) รูปแบบเรียงยาว (Linear pattern) ประชากรตั้งบ้านเรือนกระจายเรียงยาวไปตามริมแม่น้ำ ริมคลอง ตามฝั่งทะเลหรือตามแนวนอน การตั้งถิ่นฐานแบบนี้สามารถพิจารณาเป็นแบบย่อยได้ คือ

- รูปแบบเรียงยาวเดี่ยว พบในหมู่บ้านที่ตั้งใหม่ ๆ บ้านแต่ละหลังกระจายกันออกห่าง ๆ มีลักษณะเรียงยาวไปตามเส้นทางน้ำหรือถนนทั้งสองฟาก

- รูปแบบเรียงซ้อน พบในชุมชนที่ตั้งถิ่นฐานมานาน บ้านทั้งสองฟากมีลักษณะแบบจับคู่ เนื่องจากมีการขยายครอบครัวและการอพยพเข้ามาในชุมชน

ชุมชนประเภทนี้ถ้ามีคลองหรือถนนมาบรรจบกัน บริเวณนั้นจะมีบ้านเรือนตั้งหนาแน่น เรียงซ้อนกันหลายชั้น ทำให้เกิดรูปร่างที่โป่งเป็นช่วง ๆ ตรงพื้นที่ที่มีถนนหรือคลองมาบรรจบกัน เรียกแบบนี้ว่ารูปแบบเรียงยาวฝักตัว

(2) รูปแบบรวมกลุ่ม (Cluster Pattern) มักตั้งอยู่ในบริเวณที่มีสภาพเส้นทางภูมิศาสตร์ เศรษฐกิจหรือวัฒนธรรม ไม่จำเป็นต้องอยู่ใกล้ทางน้ำหรือถนน สามารถพิจารณาเป็นแบบย่อยได้ คือ

- รูปแบบรวมกลุ่มอย่างสุ่ม บ้านแต่ละหลังก่อสร้างบนพื้นที่ที่ไม่เป็นระเบียบ ก่อสร้างตามความพอใจ ไม่มีรูปแบบหรือแผนผังที่แน่นอน พบตามหมู่บ้านที่ตั้งมาเป็นเวลานาน

- รูปแบบรวมกลุ่มอย่างมีระเบียบ เป็นหมู่บ้านสมัยใหม่ บ้านแต่ละหลังมีเส้นทางถนนตัดผ่าน มีความสะดวกสบายในการติดต่อ

(3) รูปแบบโดดเดี่ยว (Isolate pattern) บ้านแต่ละหลังตั้งอยู่ห่างกันพอประมาณ การติดต่อกับภายนอกมีน้อยมากแบ่งออกเป็น 2 ลักษณะ คือ

- รูปแบบโดดเดี่ยวอย่างสุ่มหรือแบบบ้านกระจาย พบในบริเวณที่บุกเบิกใหม่ ๆ กลุ่มนี้มีโอกาสในการเคลื่อนย้ายหรือปล่อยบ้านทิ้งร้าง ถ้าการทำมาหากินไม่ประสบผลสำเร็จหรือดินและน้ำไม่อุดมสมบูรณ์

- รูปแบบโดดเดี่ยวอยู่ที่ทำกิน (Single Farmstead) เป็นผู้ประกอบกิจการทางด้านเกษตรกรรมและมีบ้านอยู่ในพื้นที่นั้นด้วย บ้านเรือนแต่ละหลังอยู่ไม่ห่างกันมากนัก ไม่รวมกันเป็นกลุ่มและมักตั้งอยู่บนที่ดอน (สากล, 2532)

4. สภาพภูมิหลังในกระบวนการพัฒนาการตั้งถิ่นฐาน

กระบวนการเปลี่ยนแปลงการตั้งถิ่นฐานมนุษย์มีกระบวนการแตกต่างกัน ซึ่งความแตกต่างนั้นเกิดจากปัจจัยมากมายที่สลับซับซ้อนและผสมผสานกันในพื้นที่ ปัจจัยต่าง ๆ เหล่านั้นได้แก่

1/ มาตรฐานทางภูมิศาสตร์ หรือขนาดของประเทศ รูปแบบการตั้งถิ่นฐานย่อมมีความแตกต่างกันด้านโครงสร้างทางพื้นที่ ความสัมพันธ์ภายในประเทศและระดับความแตกต่างระหว่างภูมิภาค

2/ ฐานทางด้านกายภาพ ระบบการตั้งถิ่นฐานในพื้นที่หนึ่ง ๆ ขึ้นอยู่กับปัจจัยร่วมทางด้านกายภาพหลายประการ เช่น ลักษณะของพื้นดินพื้นน้ำ ภูมิประเทศ ภูมิอากาศ ลักษณะดิน ตลอดจนแหล่งทรัพยากร เป็นต้น

3/ ฐานจากอดีตของการเป็นแหล่งชุมชน ลักษณะโครงข่ายของการตั้งถิ่นฐานในปัจจุบันเป็นผลมาจากระยะเวลาและสภาวะแรกเริ่มที่เกิดเมือง ลักษณะการเกิดเมืองในระยะแรกมีความสัมพันธ์กับการกระจายตัวและการขยายตัวของชุมชนเมืองในปัจจุบัน

4/ ความแน่นของรูปแบบการตั้งถิ่นฐานก่อนสมัยชุมชน รูปแบบความหนาแน่นของการตั้งถิ่นฐานแบบเมืองในปัจจุบันต้องอาศัยและรับอิทธิพลจากรูปแบบการตั้งถิ่นฐานที่มีมาก่อนในอดีต

5/ ระบบเศรษฐกิจหลักของสังคม ลักษณะและชนิดของการผลิตแตกต่างกันในแต่ละพื้นที่ภาคเศรษฐกิจที่แตกต่างกันมีความสำคัญต่อฐานของการผลิต การจำหน่ายและการบริโภคซึ่งจะมีผลต่อรูปแบบการตั้งถิ่นฐานเฉพาะแต่ละพื้นที่

6/ ลำดับขั้นของการพัฒนาภายใต้ระบบเศรษฐกิจที่เหมือนกัน การกลายเป็นเมืองของแต่ละเมืองจะแตกต่างกัน ถ้าระดับการพัฒนาต่างกัน

7/ ระดับการพึ่งพาจากภายนอก ลักษณะการพึ่งพาในรูปแบบของความสัมพันธ์จากภายนอกเป็นการเปิดรับอิทธิพลจากภายนอกประเทศ ทำให้เกิดผลกระทบต่อระบบการเมืองภายในประเทศและความเจริญก้าวหน้าของระบบ

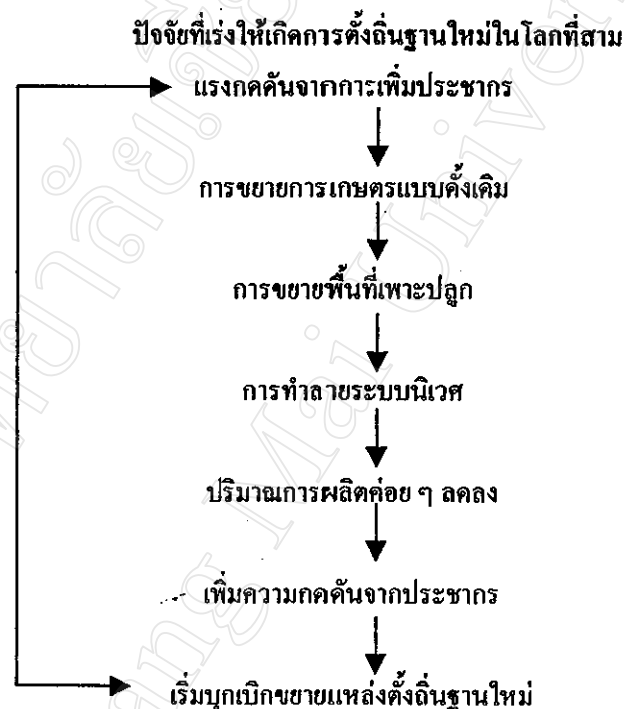
8/ สภาวะทั่วไป ลักษณะวิถีชีวิต ค่านิยม ความเชื่อและความหวังของสังคมของชุมชนมีผลกระทบต่อกระบวนการตั้งถิ่นฐานและรูปแบบของระบบการตั้งถิ่นฐาน เป็นต้น

5. ลักษณะการตั้งถิ่นฐานในประเทศไทย

การตั้งถิ่นฐานของคนไทยมีการแสวงหา ขยายพื้นที่เพื่อการเกษตรและตั้งถิ่นฐานมานาน โดยมีกระบวนการตั้งถิ่นฐานดังต่อไปนี้

-1- การบุกเบิกการตั้งถิ่นฐาน (spontaneous or unplanned settlement) คือการเข้าครอบครองพื้นที่เพื่อตั้งถิ่นฐานในพื้นที่ที่ยังไม่เคยมีการตั้งถิ่นฐานมาก่อนหรือในพื้นที่ที่มีประชากรอยู่อย่างเบาบาง เพื่อยกระดับคุณภาพชีวิตให้มีระดับความเป็นอยู่ดีขึ้น ระยะเวลาก่อตั้งถิ่นฐานที่ล่วงเลยไปทำให้สังคมและวัฒนธรรมของมนุษย์มีความซับซ้อนมากขึ้น ส่งผลให้การตั้งถิ่นฐานของมนุษย์ได้เปลี่ยนแปลงไปจากการตั้งถิ่นฐานแบบชั่วคราวเป็นแบบถาวร

-2- การตั้งถิ่นฐานแบบนาร่อง เกิดขึ้นในกลุ่มประเทศกำลังพัฒนา เนื่องจากประเทศกำลังพัฒนานั้นมีจำนวนประชากรเพิ่มขึ้นอย่างรวดเร็ว การยกระดับความเป็นอยู่ไม่ทันกับการขยายตัวของประชากร ทรัพยากรต่าง ๆ รวมทั้งพื้นที่ถูกแบ่งซอยออกไป ผลที่สุดทำให้เกิดการย้ายถิ่นและเกิดการตั้งถิ่นฐานใหม่ขึ้นโดยการซื้อที่ดินที่มีเจ้าของแล้วหรือการเข้าจับจองที่สาธารณะซึ่งยังเป็นป่าหรือที่รกร้าง ในกรณีหลังเรียกว่าเกิดการตั้งถิ่นฐานบุกเบิกโดยเกษตรกร เป็นการตั้งถิ่นฐานที่ลงทุนต่ำมาก กระบวนการขยายตัวการตั้งแบบบุกเบิกเป็นวัฏจักรที่หมุนเวียนไปได้ไม่จบสิ้น

การขยายตัวของแหล่งตั้งถิ่นฐานสามารถขยายตัวได้โดยการขยายพื้นที่ออกโดยรอบนอกขอบเขตหมู่บ้านเดิมคือการขยายทั้งพื้นที่อยู่อาศัยและพื้นที่เกษตรในเวลาเดียวกัน

การขยายพื้นที่เกษตรกรรมนอกขอบเขตหมู่บ้าน คือการแผ้วถางพื้นที่ป่าโดยตัวเกษตรกรเอง เพื่อขยายพื้นที่เพาะปลูกออกไป

การบุกเบิกแผ้วถางป่าในบริเวณกว้างเพื่อการทำไร่ขนาดกลางและขนาดใหญ่โดยเกษตรกรผู้มีทุนสูงและพ่อค้า ต้องลงทุนสูงในเรื่องการแผ้วถางและการจ้างแรงงานจำนวนมากสำหรับการทำเกษตรในพื้นที่ขนาดใหญ่

-3- การตั้งถิ่นฐานแบบวางแผน (planned settlement) คือการจัดตั้งนิคมสร้างตนเองขึ้นโดยมีหน่วยงานของรัฐรับผิดชอบ ในการจัดหาที่อยู่อาศัยแบบถาวรให้แก่ราษฎรในชนบทที่มี

ความเดือดร้อนหรือยากจนไม่สามารถช่วยเหลือตัวเองได้ รัฐจะเข้าแทรกแซงการขยายตัวของ การตั้งถิ่นฐานตามธรรมชาติ โดยจะมีการวางแผนการตั้งถิ่นฐานไว้ล่วงหน้า (ฉัตรชัย, 2536)

1.8.2 แนวความคิดเกี่ยวกับการค้า

ปฏิสัมพันธ์ทางพื้นที่ (spatial interaction) หมายถึงกระบวนการที่มีการแลกเปลี่ยนและการคมนาคมติดต่อกันหลายรูปแบบเป็นคำรวมที่หมายถึงการเคลื่อนย้ายของสินค้า ผู้คน ความคิดและข่าวสารภายในพื้นที่และระหว่างสถานที่ต่าง ๆ โดยปฏิสัมพันธ์มีปัจจัยพื้นฐาน 3 ประการคือ สภาวะเกื้อกูลกัน สภาวะโอกาสแทรกซ้อนและสภาวะความสะดวกในการขนส่ง

1) สภาวะเกื้อกูลกัน (Complementarity) การแลกเปลี่ยนระหว่าง 2 พื้นที่เกิดขึ้นเมื่อในพื้นที่หนึ่งมีความต้องการเสนอสินค้าและบริการมากพอและอีกพื้นที่หนึ่งมีความต้องการซื้อสินค้าและบริการมากพอเกิดการช่วยเหลือเกื้อกูลกันระหว่าง 2 พื้นที่ การเกื้อกูลกันเป็นปัจจัยแรกของระบบปฏิสัมพันธ์เพราะการเกื้อกูลกันสามารถเป็นไปได้เมื่อมีการสร้างเส้นทางคมนาคมขนส่ง ธรรมชาติและวัฒนธรรมที่แตกต่างกันของพื้นที่และปัจจัยพื้นฐานที่แตกต่างกันในพื้นที่แต่ละพื้นที่เป็นตัวกำหนดปฏิสัมพันธ์

2) สภาวะโอกาสแทรกซ้อน (Intervening opportunity) การพัฒนาการแลกเปลี่ยนระหว่างพื้นที่ทำให้แต่ละพื้นที่สามารถเลือกที่จะแลกเปลี่ยนกับพื้นที่ใดก็ได้จึงเกิดโอกาสแทรกซ้อนขึ้น โอกาสการสร้างปฏิสัมพันธ์ระหว่างพื้นที่เกิดจากระยะทางที่สามารถเกื้อกูลกันได้และค่าใช้จ่ายในการก่อสร้างเส้นทางคมนาคมต่อระยะทางขนส่ง

3) สภาวะความสะดวกในการขนส่ง (Transferability) วัดโดยระยะเวลาและค่าใช้จ่าย การแลกเปลี่ยนเกิดขึ้นเมื่อผลกำไรที่ได้สูงกว่ารายจ่ายที่เสียไปกับค่าขนส่งและระยะเวลายานขนส่ง เมื่อค่าขนส่งและระยะทางเป็นอุปสรรคต่อการแลกเปลี่ยน ปฏิสัมพันธ์จะไม่เกิดในพื้นที่นั้นนำไปสู่การขาดการเกื้อกูลกันและขาดโอกาสแทรกซ้อน อัตราค่าขนส่งที่เพิ่มมากขึ้นมีผลกระทบต่อ การเคลื่อนย้ายสินค้า ลักษณะของระบบขนส่งเป็นปัจจัยสำคัญต่อระบบเศรษฐกิจ ระบบขนส่งเกี่ยวข้องกับองค์ประกอบหลาย ๆ อย่างของเศรษฐกิจและมีความสำคัญต่อการเกิดกิจกรรมทางเศรษฐกิจ แต่ในทางกลับกันกิจกรรมทางเศรษฐกิจก็มีอิทธิพลต่อตำแหน่งที่ตั้งและคุณภาพของการขนส่ง เช่นกัน (Ullman, 1980) ปฏิสัมพันธ์ทางพื้นที่เกิดจากการขนส่งและกิจกรรมทางเศรษฐกิจ ความสมบูรณ์ของระบบคมนาคมขนส่งนำไปสู่การพัฒนาเมือง สนับสนุนการผลิตทางเศรษฐกิจและการเคลื่อนย้ายสินค้านี้ระหว่างพื้นที่กลายเป็นการกระจายที่สลับซับซ้อนในพื้นที่ การขนส่งนำไปสู่การเคลื่อนย้ายสินค้า ประชากร ความคิด สำหรับพื้นที่หนึ่งต่อพื้นที่อื่น ๆ เกิดการแลกเปลี่ยนข้อมูลข่าวสารและแนวความคิดระหว่างพื้นที่ (Boyce, 1978)

การค้าคือระบบปฏิสัมพันธ์ระบบหนึ่งซึ่งหมายถึงการแลกเปลี่ยนสินค้าที่แตกต่างกันระหว่างกลุ่มประชากรหรือชาติเป็นการแสดงถึงความสามารถในการผลิตของกลุ่มประชากรแต่ละกลุ่มที่แตกต่างกัน กลุ่มประชากรแต่ละกลุ่มสามารถซื้อผลผลิตและขายผลผลิตของตนเองได้ ปัจจัยที่ก่อให้เกิดการแลกเปลี่ยนสินค้าคือความแตกต่างของลักษณะกายภาพของแต่ละพื้นที่ ความแตกต่างของลักษณะวัฒนธรรมและความสามารถของประชากรและความแตกต่างของการพัฒนาอุตสาหกรรมของแต่ละพื้นที่ (Inch, 1974) เมื่อผลผลิตเหลือจากความต้องการของกลุ่มประชากรในพื้นที่ของตนจึงส่งผลผลิตส่วนเกินนั้นเป็นสินค้าไปยังพื้นที่ใกล้เคียงและนำเข้าผลผลิตส่วนเกินของพื้นที่ใกล้เคียงสู่พื้นที่ของตนซึ่งเป็นสินค้าที่ตนไม่สามารถผลิตได้ ไม่สะดวกในการผลิตหรือไม่มีผลกำไรในการผลิต ปัจจุบันมนุษย์มีการพัฒนาด้านต่าง ๆ อย่างรวดเร็ว มนุษย์อยู่อาศัยกันอย่างหนาแน่นขึ้น มีคุณภาพชีวิตที่ดีขึ้น เกิดความต้องการทั้งทางด้านอาหารและสิ่งต่าง ๆ หลากหลาย มนุษย์จึงเริ่มเล็งเห็นความสำคัญของการค้ามากขึ้น (Cain, 1963) การค้าสามารถแบ่งได้เป็น 2 ประเภท ได้แก่การค้าสองฝ่าย (Bilateral Trade) คือการเคลื่อนย้ายสินค้าและบริการระหว่างเมืองสองเมืองเท่านั้นและการค้าร่วม (Multilateral Trade) คือการเคลื่อนย้ายสินค้าและบริการในเมืองหลายเมืองซึ่งบางครั้งไม่ได้แลกเปลี่ยนกันโดยตรงมักมีกระบวนการสลับซับซ้อนและยุ่งยาก (Cooper, 1972)

การค้าต่างประเทศมีความสำคัญต่อการพัฒนาประเทศคือเป็นแรงกระตุ้นให้เศรษฐกิจพัฒนาและขยายตัวและยังมีผลต่อการเปลี่ยนแปลงระบบเศรษฐกิจของประเทศกำลังพัฒนาเปลี่ยนโครงสร้างจากการผลิตเพื่อยังชีพไปสู่ระบบการผลิตเพื่อการค้าโดยใช้ระบบเงินตราเป็นสื่อกลางสาเหตุที่ต้องมีการเคลื่อนย้ายหรือแลกเปลี่ยนระหว่างประเทศเนื่องจากความอุดมสมบูรณ์ของทรัพยากรการผลิตแตกต่างกันในแต่ละประเทศ เช่น ทรัพยากรธรรมชาติ แรงงาน ทนและเทคนิค วิทยา ปัจจัยการผลิตทั้ง 4 ประเภทมีความแตกต่างกันทั้งปริมาณและคุณภาพ มีผลต่อดัชนีทุนการผลิตสินค้าที่แตกต่างกัน แต่ละประเทศจึงผลิตสิ่งที่คุณสามารถผลิตได้ซึ่งผลิตได้ไม่เหมือนกันทั้งหมด เกิดการแลกเปลี่ยนกันระหว่างประเทศขึ้น (วัลย์ลดา, 2531) นักเศรษฐศาสตร์ในอดีตได้เสนอทฤษฎีการค้าระหว่างประเทศขึ้นเพื่อตอบคำถามเกี่ยวกับการค้าและการแลกเปลี่ยนระหว่างชาติต่าง ๆ ดังนี้

ทฤษฎีการค้าระหว่างประเทศด้านอุปทานมีแนวความคิดว่าประเทศหนึ่งจะส่งสินค้าออกและตั้งสินค้าชนิดใดเข้า สินค้าที่ส่งออกได้แก่สินค้าที่มีต้นทุนการผลิตต่ำซึ่งมีความได้เปรียบทางด้านการผลิตและสินค้าที่นำเข้าได้แก่สินค้าที่เสียเปรียบทางด้านการผลิต โดย เฮคเซอร์ – โอห์ลินอธิบายถึงสาเหตุที่ทำให้ต้นทุนการผลิตแตกต่างกันในแต่ละประเทศเกิดจากความอุดมสมบูรณ์ของปัจจัยที่แต่ละประเทศมีอยู่และวิธีการผลิตสินค้าที่ใช้ปัจจัยชนิดใดชนิดหนึ่งมาก – น้อยในกระบวนการ

การผลิต ปัจจัยการผลิตเหล่านั้นได้แก่ ประสิทธิภาพและจำนวนของแรงงานที่ใช้ในการผลิต ปริมาณทุนที่ใช้ในการผลิต เป็นต้น

ทฤษฎีการค้าระหว่างประเทศด้านอุปสงค์หรือกฎที่ว่าด้วยอุปสงค์ในประเทศที่ค้าขายกัน อธิบายถึงวิธีการกำหนดราคาสินค้าที่ค้าขายกันระหว่างประเทศได้โดยเส้นแสดงความพอใจเท่ากัน (Indifference Curve) ซึ่งแสดงให้เห็นถึงระดับความพอใจของผู้บริโภคที่มีระดับแตกต่างกันเพราะ บริโภคสินค้าแต่ละชนิดในปริมาณที่แตกต่างกัน อุปสงค์เป็นตัวกำหนดราคาสินค้า พื้นที่ใดที่มีความต้องการสินค้าชนิดใดชนิดหนึ่งมาก ราคาของสินค้าชนิดนั้นจะมีราคาสูงกว่าในพื้นที่ที่มีความต้องการสินค้านั้นต่ำ (สมนึก, 2538)

การค้าต่างประเทศจำเป็นต้องมีเครื่องมือที่ใช้ควบคุมปริมาณการค้าให้เกิดความสมดุลกัน ภาษีศุลกากรเป็นมาตรการหนึ่งที่ใช้ควบคุมการนำเข้าและส่งเสริมการส่งออกที่ไม่ขัดต่อการค้าเสรี ภาษีศุลกากรเป็นภาษีที่ก่อให้เกิดความลำเอียงแก่สินค้าชนิดใดชนิดหนึ่ง เมื่อสินค้านั้นมีการขนส่ง ข้ามประเทศ จำแนกภาษีศุลกากรตามประเภทสินค้าได้ 3 ประเภท คือ

- อากรขาออก (export duty) หมายถึงภาษีศุลกากรที่เก็บจากสินค้าที่ส่งออกไปจำหน่ายยังต่างประเทศ
- อากรขาเข้า (import duty) หมายถึงภาษีศุลกากรที่เก็บจากสินค้านำเข้าประเทศ
- อากรผ่านแดน (transit duty) หมายถึงภาษีศุลกากรที่เก็บจากสินค้าของประเทศหนึ่งส่งออกโดยต้องผ่านเข้าดินแดนประเทศที่สอง เพื่อเข้าสู่ประเทศปลายทาง

นอกจากนี้ยังสามารถจำแนกภาษีศุลกากรตามอัตราการจัดเก็บได้ดังนี้

อากรตามราคา (ad valorem duty) คือการเก็บภาษีศุลกากรตามราคาของสินค้าโดยกำหนดเป็นอัตราร้อยละของราคาสินค้านำเข้าหรือส่งออก

อากรตามสภาพ (specific duty) คือการเก็บภาษีศุลกากรจากน้ำหนักหรือขนาดของสินค้านำเข้าหรือสินค้าส่งออก โดยกำหนดราคาต่อหน่วยน้ำหนักหรือขนาดสินค้า

อากรผสม (mixed or compound duty) คือการเก็บภาษีศุลกากรตามราคาของสินค้าและตามสภาพของสินค้านั้น

นอกจากภาษีศุลกากรแล้วมาตรการของรัฐบาลก็เป็นหนึ่งในเครื่องมือที่ใช้ในการควบคุม ปริมาณการค้า โดยการดำเนินมาตรการต่าง ๆ ภายในประเทศ เช่น การเก็บภาษีอากร เป็นต้น ส่ง ต่าง ๆ เหล่านี้ส่งผลกระทบต่อเปลี่ยนแปลงในด้านต้นทุนการผลิต ราคาสินค้าและการค้า ระหว่างประเทศ (วัลย์ลดา, 2531) ซึ่งการค้าขายแดนเป็นส่วนหนึ่งของการค้าที่เกิดขึ้นระหว่างสอง ประเทศ

การค้าชายแดน หมายถึงการค้าที่เกิดขึ้นในรูปแบบต่าง ๆ ที่ผู้ค้าหรือผู้มีกิจการค้าขายที่มีภูมิลำเนาอยู่ในจังหวัด ในอำเภอหรือหมู่บ้านชายแดนไทยติดต่อกับประเทศเพื่อนบ้าน การค้าชายแดนเป็นเรื่องปกติธรรมดาที่เกิดขึ้นในพื้นที่ชายแดนของทุกประเทศซึ่งประเด็นปัญหาที่มีมักขัดแย้งกันมาเสมอคือการเปลี่ยนแปลงเส้นเขตแดนที่เป็นต้นเหตุของประเด็นปัญหาข้อขัดแย้งระหว่างประเทศได้ แต่ถ้าพิจารณาถึงพื้นที่บริเวณแนวชายแดนไม่ว่าเส้นเขตแดนจะถูกเคลื่อนย้ายหรือตกลงกันอย่างไร ประชาชนที่อยู่อาศัยบริเวณชายแดนยังมีการคบหาสมาคม การติดต่อกับการค้าขายแลกเปลี่ยนสินค้าเหมือนเดิมมีการเปลี่ยนแปลงไม่มากนัก ส่วนด้านการพัฒนาชุมชนชายแดนขึ้นอยู่กับปัจจัยหลายปัจจัย รวมทั้งการสนับสนุนหรือการกีดกันของรัฐบาลใดรัฐบาลหนึ่งหรือของทั้งสองรัฐบาล ไม่ว่าจะจงใจหรือไม่ก็ตาม เมื่อประเทศพัฒนาขึ้นทำให้การติดต่อคมนาคมระหว่างเขตพรมแดนกับภายในของประเทศสะดวกขึ้น การถ่ายเทประชากร กิจกรรมทางเศรษฐกิจ และการบังคับใช้ระเบียบข้อบังคับจากส่วนกลางทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงจากในอดีตมีเพียงการติดต่อสื่อสารเกิดการแลกเปลี่ยนและซื้อขายสินค้ากันผ่านแดนกลายเป็นการค้าผ่านแดนทั้งอยู่บนการค้าชายแดนที่เชื่อมโยงกับเศรษฐกิจของประเทศ ที่ใดที่การค้าชายแดนคึกคักสม่ำเสมอสามารถสร้างความเจริญให้แก่ท้องถิ่นอย่างมากจนมีบุคคลต่างถิ่นเข้าไปลงทุนประกอบการค้าบริเวณชายแดนที่มีลักษณะผิดแผกจากการค้าชายแดนและการค้าผ่านแดนคือการให้บริการขนส่งและการบริการทางด้านการท่องเที่ยวซึ่งเป็นปัจจัยหนุนให้การค้าบริเวณชายแดนคึกคักขึ้น

การค้าชายแดนเป็นลักษณะหนึ่งของความสัมพันธ์ระหว่างประเทศ ความสัมพันธ์มีลักษณะที่อำนวยความสะดวกให้แก่กันทั้งในระดับจุลภาคคือตัวบุคคล พ่อค้าแถบชายแดนตลอดจนเจ้าหน้าที่ของรัฐและระดับมหภาคคือ เศรษฐกิจในภูมิภาคและพ่อค้าส่วนกลางที่เป็นผู้ผลิตสินค้า การค้าชายแดนประกอบด้วยระบบการค้า 2 ระบบคือการค้าในระบบและการค้านอกระบบ

การค้าในระบบคือ การค้าที่ผ่านช่องทางที่ถูกต้อง มีการเสียภาษี การเสียค่าผ่านด่านของแต่ละประเทศตามกฎหมายหรือมีการยกเว้นในบางสิ่งบางอย่างที่เป็นการค้าเล็ก ๆ น้อย ๆ

การค้านอกระบบคือ การค้าที่ไม่อยู่ภายใต้กฎหมาย หรือการค้าที่ผิดกฎหมายเช่น การลักลอบขนสินค้าข้ามแดน รวมทั้งการค้าขายผ่านช่องทางอื่น ๆ ที่ไม่ใช่ช่องทางที่มีไว้สำหรับผ่านอย่างเป็นทางการ โดยที่ชายแดนของประเทศนั้นมีระยะทางที่ยากลำบากต่อการควบคุมดูแลตลอดแนวหรือเกิดจากความตั้งใจที่จะหลีกเลี่ยงกฎหมายของผู้ประกอบการค้าหรือผู้ค้าขายที่ชายแดน ทำให้การค้านอกระบบมักเกิดขึ้นเสมอ ๆ และมีมากกว่าการค้าในระบบ การค้าชายแดนมี 2 ลักษณะ

(1) การค้าปกติเป็นการค้าในวงเงินที่ค่อนข้างสูง โดยระดับพ่อค้าคือบริษัทที่นำสินค้าเข้า – ออกประเทศนั้นอย่างถูกต้องตามกฎหมายและระเบียบแบบแผน ตามช่องทางหรือจุดผ่านแดนที่กำหนดไว้

(2) การค้าขายนั้นเป็นการค้าเล็ก ๆ น้อย ๆ ที่ขายแดน ผ่านจุดผ่อนปรนทางชายแดน แต่ผู้ค้าไม่จำเป็นต้องขออนุญาตหรือได้รับอนุมัติโดยหลักการ ไม่ต้องทำการจดบันทึกเหมือนกับการค้าปกติว่าค้าขายในปริมาณเท่าไร อย่างไร แต่การค้าขายมีข้อจำกัดเพียงอย่างเดียวคือ ต้องค้าขายกันในวงเงินที่จำกัดต่อครั้งซึ่งขึ้นอยู่กับข้อกำหนดของแต่ละประเทศ (วิทยาและชบา, 2537)

1.8.3 แนวคิดเกี่ยวกับตลาดนัด

การศึกษาเรื่องตลาดเป็นส่วนหนึ่งของการศึกษาการค้าชายแดนด้วย โดยตลาดหมายถึงสถานที่ที่มีการซื้อขายสินค้าในรูปของวัตถุดิบและสำเร็จรูปเป็นประจำเพื่อการบริโภคและอุปโภคในการดำรงชีวิตของประชาชนทั้งในเขตเมืองและชนบท (เกียรติและคณะ, 2525) ในแง่เศรษฐกิจตลาด หมายถึง ที่ที่อุปสงค์มาพบกับอุปทาน จึงทำให้เกิดการซื้อขาย แลกเปลี่ยนเกิดขึ้นซึ่งเป็นเรื่องของวิธีการแบ่ง จำแนกแจกจ่ายผลผลิตในสังคมหรือชุมชนหนึ่ง ส่วนตลาดบริเวณชายแดนด้วยถือเป็นตลาดนัดหมุนเวียนที่มีการหมุนเวียนมาค้าขายในตลาดทุก ๆ วันเสาร์ของทุกอาทิตย์ซึ่งความหมายของตลาดนัดจะแตกต่างจากความหมายของตลาดเล็ก ๆ น้อยคือตลาดนัดหมุนเวียน (Periodic Market) หมายถึงตลาดที่มีกระบวนการแลกเปลี่ยนซื้อขายสินค้าและบริการ โดยมีผู้ซื้อพ่อค้าเร่ สินค้าหรือบริการ เปิดทำการขายในบางวัน บางเวลา โดยกำหนดวันและสถานที่แน่นอน ตลาดนัดหมุนเวียนประกอบด้วยสินค้าและบริการ 2 ประเภท ได้แก่

1) สินค้าและบริการประเภทที่มีความต้องการต่ำ หมายถึงสินค้าและบริการที่คนทั่วไปไม่มีความจำเป็นหรือมีความจำเป็นต้องใช้แต่นาน ๆ ครั้ง เช่น เสื้อผ้า เครื่องใช้ในครัว ยารักษาโรค เครื่องสำอาง เครื่องประดับ ของเด็กเล่น เป็นต้น

2) สินค้าและบริการประเภทที่มีความต้องการสูง หมายถึงสินค้าและบริการที่คนทั่วไปต้องบริโภคเป็นประจำและบ่อยครั้ง เป็นสิ่งจำเป็นมากต่อชีวิตประจำวัน ส่วนมากมีราคาไม่แพง คนทุกฐานะเศรษฐกิจสามารถหาซื้อหาบริโภคได้ เช่น ข้าวสาร อาหาร เครื่องปรุงอาหาร น้ำมันปรุงอาหาร ผัก ผลไม้ เป็นต้น (เพชร, 2528)

แนวคิดทฤษฎีแหล่งกลางเป็นแนวคิดหนึ่งที่มีความสำคัญต่อการศึกษาด้านตลาด คุณลักษณะทางโครงสร้างของแหล่งกลางของ Christaller สามารถนำมาประยุกต์ใช้กับการศึกษาเกี่ยวกับตลาดได้ดังนี้ ตลาดสามารถแบ่งแยกได้ตามลำดับศักดิ์ ตลาดขนาดใหญ่ที่สุดจะมีจำนวนน้อยที่สุด, อยู่ห่างกันมากที่สุดและมีขอบเขตการค้าและบริการกับพื้นที่โดยรอบกว้างขวางที่สุด ตลาดที่มีขนาดรองลงไปจะมีจำนวนมากขึ้นตามลำดับ มีตำแหน่งที่ตั้งตลาดอยู่ใกล้ชิดกันมากขึ้นและมีขอบเขตการค้าและบริการน้อยลงไปตามลำดับ ขอบเขตของสินค้าหรือเขตตลาดของสินค้านั้นหมายถึงระยะทางที่ผู้บริโภคเดินทางไปซื้อสินค้า ขอบเขตตลาดของสินค้าจะแคบหรือกว้างขึ้นอยู่กับ

กับปัจจัยต่าง ๆ หลายปัจจัย เช่น ราคาสินค้า ค่าขนส่งหรือค่าใช้จ่ายในการเดินทางไปซื้อสินค้า ความจำเป็นในการใช้สินค้าและรสนิยมความชอบของผู้บริโภค กำหนดขอบเขตตลาดของสินค้า เป็น 3 ประเภทคือ

- ขอบเขตภายนอกในอุดมคติของสินค้า (ideal outer range of the goods) หมายถึง ระยะทางหรือขอบเขตที่ไกลที่สุดที่ผู้บริโภคสามารถเดินทางไปซื้อสินค้าและบริการ
- ขอบเขตภายนอกจริง ๆ ของสินค้า (real outer range of the goods) หมายถึงระยะทางหรือขอบเขตจริง ๆ ที่ผู้บริโภคเดินทางไปซื้อสินค้าและบริการ
- ขอบเขตภายใน (inner range or threshold ranges) หมายถึงขอบเขตการค้าหรือระยะทางจากแหล่งกลางที่ครอบคลุมเขตการค้ารอบศูนย์กลางนั้น (สเนห์, 2541)

การตัดสินใจซื้อสินค้าของผู้บริโภคมักเลือกทางเลือกใดทางเลือกหนึ่งจากหลาย ๆ ทางเลือก การตัดสินใจของผู้บริโภคไม่จำเป็นต้องเกิดประโยชน์สูงสุด มักมีตัวแปรอื่น ๆ เข้ามามีอิทธิพลต่อการตัดสินใจของผู้บริโภค เช่น ความหลากหลายของสินค้า ราคาสินค้า ระยะทาง ความรวดเร็วในการให้บริการและข้อมูลข่าวสารที่คนได้รับ (Cadwallader, 1975)

ปัจจัยที่มีอิทธิพลต่อพฤติกรรมการซื้อ

1/ ปัจจัยทางด้านจิตวิทยา

การรับรู้ก่อให้เกิดพฤติกรรมการซื้อผลิตภัณฑ์ การรับรู้ข้อมูลข่าวสารต่าง ๆ ทำให้ผู้บริโภคมีความมั่นใจในการตัดสินใจซื้อสินค้าและตัดสินใจในการเลือกซื้อสินค้าได้รวดเร็วขึ้นและยังส่งผลให้เกิดแรงจูงใจในการซื้อ ผู้บริโภคต้องการซื้อเพื่อสนองความต้องการที่ไม่สิ้นสุดต่อการดำรงชีวิต โดยความต้องการจะสำคัญมากน้อยต่างกัน ผู้บริโภคจะซื้อสิ่งมาสนองความต้องการที่มากที่สุดของตนก่อนความต้องการอื่น ๆ และความต้องการในสิ่งนั้นจะลดลง ความต้องการอันดับรองลงมาจะมีความสำคัญเพิ่มมากขึ้น ประเมินจากอารมณ์ ทัศนคติ ความเชื่อในทางบวกและทางลบที่มีต่อสิ่งต่าง ๆ (Stanton, 1978 และ Kotler, 1991)

2/ ปัจจัยทางด้านสังคม

ชนชั้นเดียวกันทางสังคมจะมีความคิด ความเชื่อ และแบบแผนการบริโภคที่คล้ายคลึงกัน (Loudon and Della Bitta, 1993) หน่วยในสังคมมีอิทธิพลพฤติกรรมการซื้อของสมาชิกในหน่วยสังคมนั้น ๆ ทัศนคติ ความคิดเห็น ค่านิยม การมีปฏิสัมพันธ์กันระหว่างคนในกลุ่มต่าง ๆ มีอิทธิพลต่อพฤติกรรมการซื้อของสมาชิกในกลุ่มสังคม เกิดการสร้างบรรทัดฐานและความกดดันให้กับสมาชิกในกลุ่มต้องประพฤติปฏิบัติหรือมีพฤติกรรมคล้ายคลึงกันจึงจะเข้ากับกลุ่มสังคมได้ (Assael, 1995)

3/ ปัจจัยเฉพาะตัวบุคคล

ปัจจัยเฉพาะตัวบุคคลที่มีอิทธิพลต่อพฤติกรรมการซื้อของผู้บริโภคได้แก่ อายุ เพศ อาชีพ รายได้ เชื้อชาติ ชาติพันธุ์ การศึกษา ศาสนา สภาพครอบครัวและสภาพสังคมของตัวบุคคลนั้น ซึ่งแต่ละตัวบุคคลจะมีลักษณะเฉพาะแตกต่างกันไป ทำให้พฤติกรรมการซื้อของตัวบุคคลแตกต่างกัน (สุภาพร, 2541)

ปัจจัยที่มีอิทธิพลต่อการตัดสินใจของผู้บริโภคในการเลือกซื้อสินค้าและบริการ

1) ปัจจัยเกี่ยวกับระยะทาง

ระยะทางเป็นปัจจัยสำคัญที่มีอิทธิพลต่อการตัดสินใจในการเลือกซื้อสินค้าและบริการจากร้านค้าโดยมีความสัมพันธ์กับลำดับของสินค้าหรือบริการ ผู้บริโภคจะซื้อสินค้าและบริการจากร้านค้าหรือแหล่งกลางที่อยู่ใกล้ที่พักอาศัยมากที่สุด ผู้บริโภคที่มีรายได้คำนิยมเลือกซื้อสินค้าจากร้านค้าที่อยู่ใกล้ที่พักอาศัยของตน ในขณะที่ผู้บริโภคที่มีรายได้สูงนิยมซื้อสินค้าจากเขตเมืองใหญ่ซึ่งจำหน่ายสินค้าหลายชนิด (Lentnek, Lieber and Sheskin, 1976) ระยะเวลาและค่าใช้จ่ายในการเดินทางเป็นปัจจัยสำคัญปัจจัยหนึ่งที่ผู้บริโภคคำนึงถึงในการเลือกซื้อสินค้าและบริการของร้านรวมถึงระดับของร้านค้าซึ่งมีความสัมพันธ์โดยตรงกับความหลากหลายของชนิดสินค้า ผู้บริโภคยินยอมเดินทางไกลขึ้นเพื่อเดินทางไปยังร้านค้าที่เป็นร้านค้าระดับใหญ่กว่า (รณสิทธิ์, 2521) และผู้บริโภคจะเลือกซื้อสินค้ายังร้านค้าที่เข้าถึงได้สะดวก เช่น วิธีการเข้าถึงร้านค้าสะดวก มีรถโดยสารสาธารณะผ่าน ใกล้ถนนสายหลักและสภาพการจราจรบริเวณร้านค้า (สราวุธ, 2537)

2) ปัจจัยเกี่ยวกับแรงดึงดูดใจ

ในการประเมินค่าแรงดึงดูดใจของร้านค้า ประเมินจากตัวผู้บริโภคซึ่งผู้บริโภคจะซื้อสินค้าจากร้านค้าที่ดึงดูดใจ ปัจจัยเหล่านั้นได้แก่ ราคาของสินค้า โครงสร้างและการออกแบบร้านค้า ที่จอดรถ ขอบเขตของร้านค้า คุณภาพของการให้บริการ บรรยากาศของร้านค้า (Downs, 1970)

3) ปัจจัยเกี่ยวกับลักษณะทางสังคมและเศรษฐกิจ

ลักษณะทางสังคมและเศรษฐกิจคือหนึ่งในปัจจัยของการเลือกซื้อสินค้าและบริการร้านค้า ผู้บริโภคที่มีระดับรายได้ และลักษณะทางวัฒนธรรมประเพณีที่คล้ายคลึงกันมักมีพฤติกรรมการเลือกซื้อสินค้าและบริการคล้ายคลึงกันมากกว่า ผู้บริโภคที่มีลักษณะทางวัฒนธรรมประเพณีแตกต่างกัน (Lloyd and Jennings, 1977)

4) ปัจจัยทางด้านจิตวิทยา

นอกจากเหตุผลทางด้านเศรษฐกิจและหรือค่าใช้จ่ายแล้ว ผู้บริโภคมักเลือกร้านค้าที่สนองความต้องการของตนเองได้มากที่สุดซึ่งขึ้นอยู่กับลักษณะส่วนตัวของผู้บริโภค เช่น แบบแผนการดำรงชีวิต ทักษะคติ ความต้องการ ความเชื่อและค่านิยมของผู้บริโภค (ธีระ, 2537)

1.8.4 แนวความคิดทางด้านภูมิศาสตร์การเมืองและด้านภูมิรัฐศาสตร์ที่เกี่ยวข้องกับเมืองชายแดน และชุมชนชายแดน

แนวพรมแดนเป็นสิ่งที่กำหนดอาณาเขตของประเทศ อาณาเขตของประเทศคือ สิ่งที่แบ่งรัฐออกจากรัฐเพื่อนบ้านเพื่อแบ่งรัฐที่เป็นเอกราช 2 รัฐที่อยู่ประชิดกันออกจากกัน จากอดีตถึงปัจจุบันเรื่องพรมแดนมีความสำคัญมากขึ้น จึงมีความจำเป็นที่จะต้องมียาอาณาเขตที่แบ่งปันกันอย่างแน่นอน (บรรจบ, 2515) แนวพรมแดนระหว่างประเทศมักจะมีเรื่องความสัมพันธ์ระหว่างประเทศเข้ามาเกี่ยวข้อง สามารถแบ่งรูปแบบความสัมพันธ์ระหว่างประเทศได้เป็น 4 แบบคือ

- 1) แบบร่วมมือระหว่างกันทั้งทางการเมือง เศรษฐกิจ สังคมและวัฒนธรรม มีทั้งการให้และการรับซึ่งกันและกัน
- 2) แบบขัดแย้งกัน เกิดจากปัญหาและผลประโยชน์ขัดกันไม่สามารถตกลงกันได้
- 3) แบบเหลื่อมล้ำกัน ความสัมพันธ์ที่มีลักษณะไม่เท่าเทียมกัน โดยอีกฝ่ายหนึ่งอยู่เหนือกว่าอีกฝ่าย
- 4) แบบแข่งขันกันเกิดจากรัฐ 2 รัฐหรือมากกว่านี้ ทั้ง 2 รัฐมีผลประโยชน์ขัดแย้งกัน ไม่ร่วมมือกันอย่างจริงจัง ต้องแข่งขันคู่กันไปและพยายามรักษาผลประโยชน์ของตนไม่ให้น้อยกว่าอีกฝ่ายหนึ่ง (โกวิท, 2527)

ในด้านความสัมพันธ์ทางด้านเศรษฐกิจในบริเวณพรมแดนมีความสำคัญต่อการพัฒนาทางด้านเศรษฐกิจของประเทศ การจัดสร้างระบบขนส่งทั้งระบบขนส่งทางน้ำ ทางอากาศ ทางบก เป็นปัจจัยสำคัญปัจจัยหนึ่งที่มีความสำคัญต่อการพัฒนาประเทศ (มนู, 2513) โดยเฉพาะในบริเวณพรมแดนที่จะมีการพัฒนาทางด้านเศรษฐกิจในอนาคตควรมีระบบคมนาคมขนส่งที่ดีพอและมีปัจจัยพื้นฐานที่พร้อมรองรับการพัฒนาในอนาคต

1.9 ทบทวนวรรณกรรม

วรรณกรรมที่เกี่ยวข้องในการศึกษาวิจัยเรื่องที่เกี่ยวข้องกับการศึกษาการพัฒนาชุมชนเมืองและตลาด การค้าชายแดนมีการศึกษามาตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบัน ในช่วงเวลาที่ผ่านมามีชุมชนเมืองมีความสำคัญมากขึ้นเรื่อย ๆ จึงเริ่มมีการศึกษาเกี่ยวกับพื้นที่ชุมชนเมืองในด้านต่าง ๆ วรรณกรรมที่ผู้วิจัยนำมาทบทวนโดยส่วนใหญ่จะเป็นเรื่องการค้าชายแดนหรือเมืองและสภาพปัญหาต่าง ๆ ที่เกิดขึ้นในชุมชน ผู้วิจัยจึงมีความสนใจในการทบทวนวรรณกรรมเหล่านั้นเพื่อนำมาใช้เป็นตัวอย่างหรือแนวทางในการหามาตรการ ป้องกันและแก้ไขปัญหาดัง ๆ ที่จะเกิดขึ้นกับการศึกษาวิจัยครั้งนี้ ผู้วิจัยได้แบ่งวรรณกรรมตามเนื้อหาออกเป็น 4 ประเภท คือ

- 1.9.1 การตั้งถิ่นฐาน
- 1.9.2 การพัฒนาชุมชนชายแดน
- 1.9.3 การพัฒนาของชุมชนเมือง
- 1.9.4 การค้าและตลาดนัด

1.9.1 การตั้งถิ่นฐาน

การตั้งถิ่นฐานของประชากรที่เกิดขึ้นเป็นชุมชนนั้นเกิดขึ้นจากปัจจัยใดปัจจัยหนึ่งหรือเกิดจากปัจจัยหลาย ๆ ปัจจัยเป็นองค์ประกอบร่วมกัน ปัจจัยด้านสิ่งแวดล้อมเป็นปัจจัยหนึ่งที่มีผลต่อการตั้งถิ่นฐานของมนุษย์มาตั้งแต่สมัยโบราณ จากการศึกษาเมืองโบราณทวารวดีบริเวณตำบลคูบัว อำเภอเมืองราชบุรี จังหวัดราชบุรี โดยการเก็บข้อมูลพื้นที่จากการสำรวจพบว่าเป็นที่อยู่อาศัยของชุมชนในสมัยโบราณ พบว่าปัจจัยทางสิ่งแวดล้อมกายภาพมีผลต่อการตั้งถิ่นฐานของเมืองโบราณบริเวณตำบลคูบัว ปัจจัยต่าง ๆ ที่ทำให้มนุษย์เลือกตั้งถิ่นฐานในบริเวณตำบลคูบัวได้แก่ ลักษณะภูมิประเทศที่เป็นที่ราบ ความอุดมสมบูรณ์ของดินสูงเพราะเป็นดินตะกอน มีแม่น้ำไหลผ่านตัวเมืองซึ่งอำนวยความสะดวกในการคมนาคมขนส่งและอุดมสมบูรณ์ไปด้วยแหล่งอาหารที่สามารถหาได้ตามธรรมชาติโดยเฉพาะแหล่งแร่ที่เป็นวัตถุดิบในการผลิตที่สำคัญ ในปัจจัยทางสิ่งแวดล้อมวัฒนธรรม ลักษณะสถาปัตยกรรมของเมืองนั้นได้รับอิทธิพลมาจากพุทธศาสนาในประเทศอินเดีย (อนุชาติ, 2525) การตั้งถิ่นฐานในพื้นที่ใดพื้นที่หนึ่ง ในระยะเวลาต่อมาเกิดความกดดันทางด้านประชากรเพิ่มขึ้น เพราะจำนวนประชากรเพิ่มมากขึ้นตลอดเวลา ส่งผลให้ความต้องการทรัพยากรต่าง ๆ เพื่อใช้ในการดำรงชีวิตมีมากขึ้น ในแต่ละปีพื้นที่ป่าไม่มีจำนวนลดลงเนื่องจากการบุกรุกแผ้วถางพื้นที่ป่านำมาใช้ประโยชน์ การบุกรุกทำลายป่ามีผลกระทบต่อระบบนิเวศและที่เก็บกักน้ำเพื่อรองรับการบริโภคและอุปโภคของมนุษย์ เกิดแนวความคิดสงวนรักษาป่าไว้ โดยการกวดขันป้องกันการตัดไม้และให้ความรู้กับประชาชนในการช่วยกันดูแลรักษาป่าที่บริสุทธิ์ไว้และสำหรับทางด้านการค้าอนุญาตให้ตัดไม้เฉพาะต้นไม้ที่ไม่มีประโยชน์ทางนิเวศวิทยา (Hagen, 1987) การบุกรุกพื้นที่เพื่อตั้งถิ่นฐานในระยะแรก เพื่อใช้เป็นพื้นที่อยู่อาศัยและทำการเกษตร หมู่บ้านศูนย์กลางการเกษตรมีรูปแบบการตั้งถิ่นฐานแบบกระจุกกระจาย ทรัพยากรพื้นฐานเป็นตัวสนับสนุนให้เกิดการเพิ่มขึ้นของการตั้งถิ่นฐานและจำนวนประชากร (Gade and Mario, 1982)

การคมนาคมขนส่งที่สะดวกสบายเป็นปัจจัยหนึ่งที่มีอิทธิพลต่อรูปแบบการตั้งถิ่นฐานและการขยายตัวของการตั้งถิ่นฐาน การสร้างถนนมีผลกระทบต่อการเปลี่ยนแปลงการใช้ที่ดิน การตั้งถิ่นฐานและระบบชุมชนในพื้นที่ที่อยู่สองข้างถนนและพื้นที่ที่ถนนไปถึง การสร้างถนนมีผลต่อความเจริญเติบโตทางเศรษฐกิจและการขยายตัวของพื้นที่ ทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงการใช้ที่ดิน

บริเวณที่ถนนตัดผ่านทำให้มีพื้นที่เกษตรกรรมเพิ่มขึ้นจากการบุกรุกทำลายป่า การตั้งถิ่นฐานจะเกิดขึ้นบริเวณที่มีการเปลี่ยนแปลงการใช้ที่ดิน โดยประชากรไหลบ่าเข้ามาในพื้นที่พร้อมกับการก่อสร้างถนน (อังธรา, 2529) การปรับปรุงระบบขนส่งมีความสำคัญต่อการพัฒนาทางเศรษฐกิจ สังเกตได้จากการแพร่กระจายของพื้นที่เพาะปลูกใหม่ ๆ การปรับปรุงชุมชน การพัฒนาตามนวัตกรรมทางการเกษตร ถนนสายรองในชนบทสนับสนุนให้เกิดการเปลี่ยนแปลงการเกษตรของชาวชนบท (Werner, 1992)

การพัฒนากระบวนการคมนาคมขนส่งเป็นปัจจัยสนับสนุนให้เกิดการอพยพของประชากร จากการศึกษาลักษณะและปัจจัยที่มีผลต่อการอพยพย้ายถิ่นฐานโดยใช้วิธีการสำรวจและการสังเกตแบบมีส่วนร่วมและแบบไม่มีส่วนร่วมรวมทั้งการสัมภาษณ์แบบเป็นทางการและไม่เป็นทางการ พบปัจจัย 2 ปัจจัยที่ทำให้เกิดการอพยพคือ ปัจจัยผลักดัน ได้แก่ ขนาดถือครองที่ดินในถิ่นเดิมมีน้อยหรือไม่มีที่ดินเป็นของตนเอง ลักษณะที่ดินในถิ่นเดิมเป็นดินคุณภาพต่ำไม่เหมาะสมแก่การปลูกพืช ปัจจัยดึงดูด ได้แก่ ที่ดินในถิ่นใหม่ราคาถูกและปัจจัยเสริมอื่น ๆ ที่ส่งเสริมให้เกิดการย้ายถิ่นอีก เช่น การชักชวนจากญาติพี่น้อง การแต่งงาน เป็นต้น (กมล, 2528) เกิดการตั้งถิ่นฐานขึ้น

จากการศึกษาการตั้งถิ่นฐานของหมู่บ้านที่ประชากรมีความแตกต่างกันทั้งในด้านภาษาและวัฒนธรรมมาอยู่รวมกันและดำเนินชีวิตในปัจจุบันด้วยกัน โดยการสัมภาษณ์ พูดคุย สังเกตการณ์ พบปะคนแก่และคนหนุ่มสาวที่พอรู้เรื่องเกี่ยวกับหมู่บ้าน จากการศึกษาพบว่าประชากรในหมู่บ้านยังยึดถือขนบธรรมเนียม ประเพณีและวัฒนธรรมแบบเก่าอยู่และนับถือศาสนาพุทธ ชาวบ้านนิยมขายแรงงานมากกว่าที่จะศึกษาในระดับสูงขึ้น สาเหตุเนื่องมาจากโรงเรียนอยู่ไกล การคมนาคมไม่สะดวกและผู้ปกครองไม่เห็นความสำคัญของการศึกษา การพัฒนาชุมชนโดยภาครัฐเป็นไปอย่างล่าช้า ชาวบ้านไม่ให้ความสนใจไม่ร่วมมือในการรวมกลุ่มและทำกิจกรรมในชุมชน รวมทั้งเจ้าหน้าที่ไม่มีการจูงใจให้ทำหรือร่วมพัฒนาชุมชนอย่างจริงจัง ทำให้การพัฒนาชุมชนของหน่วยงานภาครัฐต้องเป็นไปแบบสั่งการให้ชาวบ้านทำ (นงลักษณ์, 2528)

ในระยะเวลาต่อมาชุมชนมีการขยายตัวและกลายเป็นชุมชนเมือง มีประชากรมากขึ้นและขอบเขตบริการชุมชนเมืองกว้างขวางกว่าเดิม เกิดการอพยพย้ายถิ่นของประชากรในชนบทเข้าสู่เมือง สาเหตุที่ประชากรต้องการย้ายถิ่นไปอยู่ในเมืองมีมูลเหตุจูงใจมาจาก ชอบชีวิตในเมือง ต้องการพบสิ่งแปลกใหม่ ต้องการชีวิตความเป็นอยู่ที่ดีขึ้นและต้องการเรียนต่อ ส่วนประชากรที่ไม่ต้องการย้ายถิ่นไปอยู่ในเมืองมีมูลเหตุจูงใจจากการมีความรู้ดีกว่าอยู่ในหมู่บ้านคืออยู่แล้ว เมื่อการระเห่ร่อนและเป็นห่วงครอบครัว (นิตินัย, 2527) เนื่องจากจำนวนประชากรเพิ่มมากขึ้น เกิดความกดดันทางประชากรในพื้นที่ ทำให้ประชากรหาพื้นที่เพื่อตั้งถิ่นฐานใหม่วนเวียนเป็นวัฏจักรหมุนเวียนไปเรื่อย ๆ

1.9.2 การพัฒนาชุมชนชายแดน

ปัจจุบันชุมชนชายแดนมีการเจริญเติบโตอย่างรวดเร็วทั้งทางด้านเศรษฐกิจและสังคม เนื่องจากบริเวณชายแดนมีการพัฒนาเปลี่ยนแปลงอย่างรวดเร็วหลังจากแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ 5 (พ.ศ. 2525 - 2529) ส่งผลให้บริเวณชายแดนเกิดความหนาแน่นทางพาณิชยกรรมและมีการขยายตัวออกสู่บริเวณรอบนอกและมีแนวโน้มที่จะเพิ่มขึ้นเรื่อย ๆ รูปแบบของปัญหาในบริเวณเขตแดนเริ่มเปลี่ยนไปเป็นลักษณะของปัญหาสังคม ปัญหาสภาพแวดล้อม ปัญหาคุณภาพชีวิตมากกว่าปัญหาเกี่ยวกับกรณีพิพาทฯ อ้างสิทธิอธิปไตยที่ดินที่เกิดขึ้นในอดีต การพัฒนาเปลี่ยนแปลงอย่างรวดเร็วของพื้นที่ชายแดนทำให้พื้นที่ป่าไม้ดั้งเดิมถูกแปรสภาพกลายเป็นพื้นที่การเกษตรและเขตที่อยู่อาศัยเพิ่มมากขึ้น เกิดการเปลี่ยนแปลงสภาพภูมิทัศน์อย่างรวดเร็ว (อนุชิต, 2536)

การพัฒนาของพื้นที่ชายแดนส่วนหนึ่งเป็นผลมาจากการค้าชายแดน กลุ่มบุคคลที่เกี่ยวข้องกับการค้า ชายแดนได้แก่ หอการค้าจังหวัด กลุ่มนักธุรกิจ กลุ่มข้าราชการ กลุ่มนักการเมือง โดยหอการค้ามีบทบาทในการดำเนินงานสนับสนุนการค้าชายแดนผ่านทางองค์กรภาครัฐและภาคเอกชนหรือการดำเนินงานผ่านทางนักการเมืองและอาศัยสื่อมวลชนช่วย ในลักษณะความสัมพันธ์อย่างเป็นทางการและอย่างเป็นทางการ การดำเนินธุรกิจร่วมกันและการให้การสนับสนุนซึ่งกันและกัน รวมทั้งความสัมพันธ์แบบเครือญาติ (ระคม, 2535)

การพัฒนาระบบเศรษฐกิจที่เติบโตอย่างรวดเร็วปราศจากการควบคุมจากรัฐ ทำให้มีการกระจุกตัวอยู่ในบริเวณอำเภอชายแดนที่มีการค้าอกระบบมาก ขณะที่การขยายตัวทางเศรษฐกิจมากขึ้นแต่ทรัพยากรธรรมชาติกลับลดลงทำให้เกิดปัญหาวิกฤตการณ์ด้านสิ่งแวดล้อมทางสังคมและเกิดผลกระทบทางด้านเศรษฐกิจและสังคมต่อพื้นที่โดยรอบ ผลกระทบต่าง ๆ เกิดขึ้นจากการอพยพเข้ามาทำงานในศูนย์กลางธุรกิจการค้าและอุตสาหกรรม (สถาบันวิจัยสังคม มหาวิทยาลัยเชียงใหม่, 2530) แต่เนื่องจากสภาพพื้นที่เป็นพื้นที่บริเวณชายแดนจึงมีปัญหากลักลอบเข้าเมืองโดยผิดกฎหมายของแรงงานต่างชาติดังมีแนวโน้มสูงขึ้น ทำให้เกิดผลกระทบจากการเคลื่อนย้ายแรงงานต่างชาติทั้งทางด้านเศรษฐกิจและสังคมและความมั่นคง อาทิ เงินตราของประเทศต้องไหลออกนอกประเทศ มีปัญหาอาชญากรรม โสเภณี ความสงบเรียบร้อย จนถึงการบาดหมางระหว่างประเทศ (บุญธรรม, 2539) ปัจจัยที่มีอิทธิพลต่อการลักลอบเข้าเมืองโดยผิดกฎหมายของแรงงานต่างชาติดังมีแนวโน้มที่สูงขึ้นเพราะปัจจัยหลักคั่น ซึ่งได้แก่ ความไม่ปลอดภัยในชีวิตและทรัพย์สินในประเทศที่เขาอยู่ ความตกต่ำทางเศรษฐกิจภายในประเทศที่พวกเขาอยู่ ระบบการปกครองแบบเผด็จการของประเทศที่เขาอยู่ ปัจจัยจึงดูได้แก่ ความโอบอ้อมอารีของคนไทย สภาพเศรษฐกิจของประเทศไทยที่ดีกว่าประเทศเพื่อนบ้าน ความต้องการแรงงานไร้ฝีมือมากของประเทศไทย

และความอ่อนปรนของรัฐบาลไทย (สุพจน์, 2539) แนวทางในการแก้ไขปัญหาลักลอบเข้าเมือง โดยผิดกฎหมายของแรงงานต่างชาติคือรัฐบาลไทยควรหามาตรการในทางป้องกันการลักลอบเข้าเมือง โดยผิดกฎหมายในบริเวณชายแดน เข้มงวดในการตรวจตราจับกุมผู้กระทำความผิด รวมทั้งผู้ที่ให้การสนับสนุนอย่างจริงจัง พื้นที่บริเวณชายแดนควรมีหน่วยเฉพาะกิจเป็นทางการเพื่อทำหน้าที่โดยเฉพาะ ควรมีการเปิดจุดผ่อนปรนเป็นช่องทางเข้า – ออกในพื้นที่ชายแดน เพื่อเป็นการลดปัจจัยดึงดูดอื่น ๆ และให้ประชาชนทั้งสองฝ่ายสามารถติดต่อแลกเปลี่ยนสินค้าได้บ้างซึ่งเป็นวิธีการยืดหยุ่น และเหมาะสมต่อสภาวะปัจจุบัน (เชิดชาย, 2537)

1.9.3 การพัฒนาของชุมชนเมือง

การขยายตัวของชุมชนเมืองเกิดจากผลกระทบทางเศรษฐกิจ ซึ่งเกิดขึ้นในช่วงเวลาที่เศรษฐกิจของชาติมีความมั่นคงมีการลงทุนเพิ่มมากขึ้น เมื่อมีการจำกัดการเจริญเติบโตทางเศรษฐกิจของชาติ การลงทุนทั้งหมดจะช้าลงและทำให้กระบวนการกลายเป็นเมืองจะช้าลง (Manson, Howland and Peterson, 1984) การกลายเป็นเมืองของแต่ละพื้นที่จะแตกต่างกันตามประวัติศาสตร์ของเมืองและวัฒนธรรมพื้นฐาน ตัวอย่างเช่นในสหรัฐอเมริกาและญี่ปุ่น สังคมญี่ปุ่นมีความแตกต่างกันทางด้านสังคมมากกว่าสหรัฐอเมริกา แต่การแสดงออกทางเศรษฐกิจและสังคมน้อยกว่าสหรัฐอเมริกา ราคาที่ดินของเมือง Sapporo ในเขตการปกครองของฮอกไกโดของญี่ปุ่น มีการแพร่กระจายของศูนย์กลางเมืองอย่างสม่ำเสมอ ประชากรมีระเบียบวินัยรวมถึงการเข้าอยู่อาศัย การเข้าครอบครอง สถานะทางสังคมและประเภทที่อยู่อาศัยคล้ายคลึงกันกับสหรัฐอเมริกา (Uyeki, 1990) ซึ่งทั้งสองประเทศแตกต่างจากประเทศ Kenya ตามที่ได้กล่าวมาแล้วข้างต้น การกลายเป็นเมืองของพื้นที่ชนบทส่งผลให้เกิดการปฏิสัมพันธ์ระหว่างพื้นที่ การแพร่กระจายของศูนย์กลางเมือง ทำให้เกิดการเชื่อมโยงกันในระดับภูมิภาค ความต้องการทางด้านราคา ความเพียงพอของสินค้า ความต้องการบริการของประชากรไม่ได้มีแต่ในเมืองของตนเองเท่านั้นแต่จะมีความต้องการจากเมืองใกล้เคียงด้วย โดยเฉพาะประชากรที่อยู่อาศัยในบริเวณเขตแดน การเชื่อมโยงของแหล่งกลางมีความสำคัญต่อการพัฒนาชนบท ทำให้เกิดการแพร่กระจายของนวัตกรรมใหม่ ๆ เกิดการแลกเปลี่ยนสินค้าทั้งภายในเมืองและระหว่างเมืองซึ่งปัจจุบันมีผลต่อการพัฒนาเทคโนโลยีทางด้านเกษตรในพื้นที่ชนบท (Schaaf and Manshard, 1992)

ชุมชนเมืองในภาคเหนือของประเทศไทยมีความสัมพันธ์อย่างมากกับผลผลิตภาคการเกษตรของจังหวัด พื้นที่ใดที่มีศักยภาพดินทางการเกษตรสูงมีผลผลิตทางการเกษตรเป็นจำนวนมาก มักมีชุมชนเมืองที่มีระดับการพัฒนาสูง ส่วนพื้นที่ใดที่มีศักยภาพดินทางการเกษตรต่ำ จะมีชุมชนเมืองที่มีระดับการพัฒนาต่ำไปด้วย นอกจากผลผลิตภาคการเกษตรแล้วยังมีปัจจัยอื่นที่มีผล

ต่อการพัฒนาชุมชนภาคเหนือได้แก่ ปังจ๊ายภายในภูมิภาคคือภาคเกษตรกรรม การท่องเที่ยวและการคมนาคมขนส่ง ส่วนปังจ๊ายภายนอกพื้นที่คือ เงินช่วยเหลือจากภาครัฐบาล เมืองที่มีการพัฒนาสูงจะมีปังจ๊ายภายในพื้นที่ที่มีอิทธิพลต่อการพัฒนาชุมชนอยู่แล้ว รัฐบาลควรกำหนดให้มีระบบการปกครองส่วนท้องถิ่นโดยคนภายในชุมชนเอง เพราะเมืองเหล่านี้สามารถเติบโตและพัฒนาขึ้นได้โดยปังจ๊ายที่มีอยู่ ส่วนเมืองที่มีการพัฒนาต่ำและมีปังจ๊ายภายในพื้นที่น้อยหรือไม่มีอยู่เลย รัฐบาลควรจะไปมีบทบาทหรือควบคุมการพัฒนาที่จะมีขึ้นในชุมชนเหล่านี้ เพื่อให้เมืองเหล่านี้ได้รับการพัฒนาเพื่อคุณภาพชีวิตที่ดีขึ้น (สิริ, 2531)

ความเจริญเติบโตทางเศรษฐกิจอย่างรวดเร็วของประเทศไทยก่อให้เกิดผลกระทบต่อลักษณะการใช้ที่ดินทั้งในเมืองขนาดใหญ่และเมืองขนาดเล็กของประเทศไทย ในเมืองขนาดใหญ่ที่ดินภาคเกษตรกรรมบริเวณรอบ ๆ เมืองเหล่านี้ได้ถูกนายทุนกว้านซื้อเก็งกำไร ที่ดินจำนวนมากถูกปล่อยทิ้งไว้โดยมิได้ทำประโยชน์โดยเฉพาะที่ดินบริเวณรอบ ๆ เมืองซึ่งเป็นที่ดินที่มีความอุดมสมบูรณ์เหมาะสมกับการทำการเกษตร ได้ถูกนายทุนกว้านซื้อเพื่อพัฒนาในเชิงพาณิชย์เกือบทั้งหมด สิ่งหนึ่งที่มีอิทธิพลต่อการตัดสินใจลงทุนในพื้นที่ของนักลงทุนได้แก่การที่รัฐได้จัดบริการสาธารณูปโภคจะส่งเสริมให้เกิดการใช้ที่ดินขึ้น (สัมพันธุ์, 2536) ในเมืองขนาดเล็ก การพัฒนาชุมชนเมืองมีผลกระทบต่อการเปลี่ยนแปลงการใช้ที่ดินของพื้นที่โดยรอบชุมชนเมืองซึ่งส่วนใหญ่เป็นพื้นที่ที่มีการใช้ที่ดินทางการเกษตร พื้นที่ชุมชนจะเพิ่มขึ้น การใช้ที่ดินทางการเกษตรจะลดต่ำลง เกิดกระบวนการกลายเป็นเมืองแผ่ขยายรุกกล้าเข้ามาแทนพื้นที่เกษตร โดยเฉพาะบริเวณริมถนนสายหลัก ปังจ๊ายที่มีอิทธิพลต่อการเปลี่ยนแปลงการใช้ที่ดินเพื่อการเกษตรคือปังจ๊ายทางด้านเศรษฐกิจประกอบด้วยราคาที่ดินสูงขึ้น ความเจริญเติบโตของเมืองและการสร้างเส้นทางคมนาคม ปังจ๊ายทางด้านพฤติกรรมประกอบด้วยการตัดสินใจของเกษตรกร แรงจูงใจและความเสี่ยงต่อการลงทุน โดยรูปแบบการใช้ที่ดินเพื่อการเกษตรมีส่วนคล้ายคลึงกับแบบจำลองของฟอน ทูเนนและซินแคลร์ (ยุพิน, 2538)

1.9.4 การค้าและตลาดนัด

ลักษณะขอบเขตบริการของตลาดนัดมีลักษณะคล้ายกับขอบเขตบริการของสถานบริการต่าง ๆ ซึ่งปังจ๊ายทางด้านระยะทาง ระยะเวลาในการเดินทาง ความสะดวกสบายในการเดินทาง และค่าใช้จ่ายในการเดินทางเป็นปังจ๊ายในการกำหนดการเดินทางมาใช้บริการตลาดนัด ยกตัวอย่างเช่น ในปี ค.ศ.1972 มีการศึกษาระบบตลาดนัดของพื้นที่ทางตะวันออกเฉียงเหนือของไนจีเรียโดยรายงานฉบับนี้พิจารณาพื้นฐานทางพื้นที่และการกระจายของตลาด รวมทั้งหาขอบเขตบริการของตลาดและอธิบายการเคลื่อนย้ายของสินค้าและประชาชนซึ่งเชื่อมโยงกับระบบตลาด โดยได้ข้อมูล

จากการสำรวจภาคสนามและการแปลความหมายจากแบบสอบถาม 75 ชุด จากผู้จัดการร้านค้าในตลาดนัด 7 แห่งพบว่าสามารถแบ่งตลาดตามจำนวนผู้ค้าและจำนวนผู้บริโภคที่มาใช้บริการของตลาดได้ 5 ระดับคือตลาดภูมิภาค ตลาดศูนย์กลางเมือง ตลาดระหว่างกลาง ตลาดมาตรฐานทั่วไปและตลาดชนส่วนน้อย การเดินทางมาค้าขายของผู้ค้าเดินทางจากที่พักอาศัยกับตลาดโดยรถบรรทุก ผู้ค้าเดินทางไปหลายตลาดในพื้นที่ Yendi เดินทาง 25 – 50 ไมล์ต่อวันและอาจเดินทางถึง 100 ไมล์ต่อวันในบางครั้ง ผู้ค้าเดินทางกลับไปพักที่บ้านทุกวัน ในวันที่ผู้ค้าไม่สามารถเดินทางไปค้าขายได้ผู้ค้านักประกอบอาชีพเสริมรายได้แก่ครอบครัว (McKim, 1972) และในปีเดียวกันได้มีการศึกษาเกี่ยวกับช่วงระยะเวลาหรือความถี่ของการเปิดของตลาดนัดใน 4 รัฐทางตอนเหนือของไนจีเรีย โดยการทดสอบสมมติฐาน ผลการศึกษาพบว่าทำเลที่ตั้งและระยะเวลาการเปิดตลาดในพื้นที่ที่มีความสัมพันธ์ในทางตรงกันข้ามเกิดการแบ่งแยกระยะเวลาที่พบปะกันทั่วไป จากการทดสอบสมมติฐานยอมรับสมมติฐานของผู้บริโภคปฏิเสธสมมติฐานที่เกี่ยวข้องกับความสัมพันธ์โดยตรงระหว่างช่วงระยะเวลาและทำเลที่ตั้ง 5 ใน 7 วันของตลาดนัดมีการรูปแบบการกระจายอย่างไม่มีระบบมากกว่ารูปแบบการกระจายที่มีระบบแสดงถึงกระบวนการแข่งขันกันทางพื้นที่ที่มีผลกระทบน้อยต่อการกระจายทางพื้นที่ของตลาดนัด (Hill and Smith, 1972)

การศึกษาเขตอิทธิพลของสิ่งต่าง ๆ ก็มีความสำคัญและสามารถนำมาเป็นแนวทางหรือตัวอย่างเพื่อศึกษาเกี่ยวกับเขตอิทธิพลของตลาดนัดได้เช่นในปี 1955 H. L. Green ศึกษาเขตอิทธิพลของเมืองนิวยอร์กและบอสตัน ทางตอนใต้ของนิวอิงแลนด์ ศึกษาบทบาทหน้าที่ของเมืองทั้งสองเมืองที่แสดงออกมาในรูปแบบเขตอิทธิพลของเมือง จาก การขนส่งเคลื่อนย้ายสินค้าและผู้โดยสาร (ทางรถไฟ ทางเรือ) การติดต่อสื่อสาร (หนังสือพิมพ์ การบริการโทรศัพท์) การเกษตรกรรม กิจกรรมนันทนาการ สิ่งบริการพื้นฐาน เรื่องการเงิน โดยพิจารณาจากการซื้อตั๋วรถไฟ การขนส่งสินค้าด้วยรถไฟและเรือระหว่างเมือง 2 เมือง การแพร่กระจายของหนังสือพิมพ์ ระยะทางที่ไกลที่สุดในการให้บริการโทรศัพท์ ที่มาของผู้ที่อพยพเข้ามาทำงานในเมือง ที่ตั้งของธุรกิจอุตสาหกรรมหลักและขอบเขตผู้มาติดต่อให้บริการของธนาคารผลการศึกษาสามารถแบ่งพื้นที่ออกเป็น 3 พื้นที่คือ เขตพื้นที่ที่อยู่ในอิทธิพลของเมืองบอสตัน เขตพื้นที่ที่อยู่ในอิทธิพลของเมืองนิวยอร์กและพื้นที่ที่อยู่ในเขตอิทธิพลร่วมของทั้งสองเมือง (Mayer and Kohn, 1959) ต่อมาปี 1983 มีการศึกษาเกี่ยวกับระยะทางและการใช้ประโยชน์ของบริการสาธารณสุขในชนบทของประเทศไนจีเรีย พบว่าองค์ประกอบทางกายภาพ เช่น สภาพภูมิอากาศ สภาพภูมิประเทศ รวมทั้งปัจจัยทางด้านเศรษฐกิจและสังคมมีอิทธิพลต่อการเดินทางไปโรงพยาบาล ในฤดูฝนผู้ป่วยนอกส่วนใหญ่จะอยู่อาศัยในรัศมี 2 กิโลเมตรจากที่ตั้งของโรงพยาบาลและระยะทางที่ไกลกว่านั้นจะมีน้อยลง (Stock, 1983) ระยะทางระหว่างที่พักอาศัยของผู้ป่วยกับที่ตั้งโรงพยาบาลมีความสัมพันธ์กัน โดยผู้ป่วยจะเลือกไป

โรงพยาบาลที่ตั้งอยู่ใกล้กับที่พักอาศัยเป็นเหตุผลที่สำคัญที่สุดซึ่งสามารถสรุปได้ว่าจำนวนผู้ป่วยที่ไปใช้บริการ โรงพยาบาลจะลดลงเมื่อมีระยะทางห่างจากโรงพยาบาลเพิ่มขึ้น โรงพยาบาลที่มีลำดับศักดิ์สูงกว่าจะมีขอบเขตให้บริการมากกว่าโรงพยาบาลที่มีลำดับศักดิ์ต่ำกว่า (สมบุญ, 2531) ขอบเขตบริการของโรงเรียนมัธยมศึกษาในเขตเทศบาลนครเชียงใหม่พบว่านักเรียนโดยส่วนใหญ่มีระยะทางระหว่างที่พักอาศัยกับโรงเรียนไม่เกิน 5 กิโลเมตรและใช้เวลาเดินทางไม่เกิน 30 นาที ลักษณะการกระจายของตำแหน่งที่พักอาศัยของนักเรียนส่วนใหญ่จะเบาบางลง เมื่อมีระยะทางห่างจากโรงเรียนเพิ่มขึ้น (สายสวาท, 2531)

พื้นที่บริการหรือขอบเขตบริการของตลาดนัดหมุนเวียนก็เช่นเดียวกับขอบเขตบริการของเมือง ขอบเขตบริการของโรงพยาบาลและโรงเรียนตามที่ได้ยกตัวอย่างมา ขอบเขตบริการของตลาดนัดหมุนเวียนยังขึ้นอยู่กับลักษณะลำดับศักดิ์ของตลาดนัด (ขนาดของตลาดนัด) จากการศึกษาคြွေสร้างทางพื้นที่ของฟาร์ม ตลาดนัดหมุนเวียนและหมู่บ้านในเขตชนบททางตอนเหนือของไนจีเรีย ใช้วิธีการวิเคราะห์โดยเทคนิคร่วมสมัยวิเคราะห์ข้อมูลทางด้านพฤติกรรมเช่น ตลาดนัดสามารถประเมินค่าของสิ่งแวดล้อมโดยระบบการแลกเปลี่ยนแบบมีส่วนร่วมของผู้ใช้บริการตลาดนัด พบว่าระยะทางที่ห่างไกลเป็นอุปสรรคในการเดินทางแลกเปลี่ยนของตลาดในชนบท ในฐานะที่เกษตรกรเป็นผู้คิดแปลงระบบการแลกเปลี่ยนที่ใกล้บ้าน ซึ่งตลาดนัดมีความสัมพันธ์กับองค์ประกอบทางเศรษฐกิจเพราะองค์ประกอบทางเศรษฐกิจมีผลกระทบต่อแรงดึงดูดให้เดินทางมาใช้บริการตลาด (Scott, 1972) ต่อมามีการศึกษาตลาดนัดหมุนเวียนใน SIERRA LEONE พบว่าตลาดนัดมีความสำคัญลดลงโดยมีสาเหตุมาจากการค้าระหว่างภูมิภาคลดความสำคัญลง ระดับการผลิตลดลง ความไม่แน่นอนทางการเมืองและความไม่แน่นอนของเงื่อนไขทางเศรษฐกิจ ตลาดนัดของนายทุนไม่เจริญเติบโตเท่าตลาดนัดชนบท เพราะความต้องการเครื่องอุปโภคบริโภคไม่เพิ่มขึ้นเหมือนตลาดนัดชนบท (Riddell, 1974) ในประเทศจีน พ่อค้าที่ค้าขายในตลาดนัดจะเดินทางจากหมู่บ้านหนึ่งไปสู่อีกหมู่บ้านหนึ่ง หมุนเวียนกันไปเรื่อย ๆ ในวันที่มีการค้าขายของตลาดนัดหมู่บ้านจะคึกคักเต็มไปด้วยพ่อค้าและชาวชนบทที่เดินทางมาโดยวิธีการเดินมาเพื่อซื้อขายแลกเปลี่ยนสินค้า การนำสินค้าของพ่อค้ามาให้ผู้บริโภคโดยการขนส่งที่เร็ว ในพื้นที่ที่มีประชากรหนาแน่นตลาดนัดมีแนวโน้มที่มีช่วงระยะเวลาการค้าที่สั้นลงและการมาดั่งบ่อยและถี่ขึ้น ช่วงเวลาที่ทำให้ตลาดสามารถกระจายสินค้าไปได้ทั่วทั้งชนบท ส่วนใหญ่ประชากรเดินทางมาซื้อของจากตลาดหลายแห่งและในหลายวันผลัดเปลี่ยนกันไป ทำให้เกิดการเปรียบเทียบและการแข่งขันของสินค้าส่วนในโมร็อกโก ตลาดนัดในแต่ละสัปดาห์เรียกว่า Soukhs ประชาชนเดินทางมาตลาดโดยสัตว์ต่าง การขนส่งที่ดีกว่าทำให้เขตบริการของตลาดนัดกว้างใหญ่กว่าจีน ในตลาดนัดมีการตั้งกระโจมหรือเต็นท์ที่ตั้งในตอนเช้าและย้ายออกในตอนเย็น ตลาดนัดในโมร็อกโกเสื่อมลงมากกว่า

จีนอย่างเห็นได้ชัดและถูกแทนที่ด้วยตลาดดาวในเมือง ซึ่งเป็นผลมาจากการพัฒนาปรับปรุงด้านการขนส่ง ปริมาณการซื้อขายและการค้าในตลาดนัดเป็นสิ่งที่แสดงความก้าวหน้าของตลาดนัดที่มีอย่างต่อเนื่อง ในเกาหลีมีการค้าโดยใช้ยานพาหนะ ตลาดนัดมีตารางกำหนดเวลาการค้าขาย แต่เนื่องจากราคาค่าขนส่งในเกาหลีสูง ทำให้ผู้บริโภคจึงเดินทางมาซื้อของโดยเท้าในเขตบริเวณศูนย์กลาง โดยที่ผู้บริโภคยินดีจะให้พลังงานของตนมากกว่าที่จะยุ่งยากกับเรื่องราคาค่าขนส่ง การเดินทางด้วยเท้าใช้เวลาเดินทางไปตลาดนัดมากทำให้ผู้บริโภคมีเวลาทำงานน้อยลง ผู้บริโภคเข้าใจกฎแห่งเวลาขึ้นอยู่กับการตัดสินใจของผู้บริโภคที่ยอมเสียเวลาหรือยอมเสียค่าขนส่ง (Ullman, 1980)

การศึกษาการขยายตัวและการพัฒนาของตลาดในกรุงเทพมหานครโดยพิจารณาถึงที่ตั้ง การกระจายตัว ลักษณะทางสถาปัตยกรรม บทบาทหน้าที่และความสัมพันธ์ระหว่างตลาดและชีวิตชาวไทย ผลการศึกษาพบว่าตลาดซึ่งเป็นแหล่งบริการสินค้าที่เป็นอาหารการกินประจำวันและเครื่องใช้ต่าง ๆ ของกรุงเทพมหานครมีวิวัฒนาการไปตามการขยายตัวของการตั้งถิ่นฐาน ในอนาคตเทคโนโลยีและวิถีชีวิตของคนจะเปลี่ยนแปลง ตลาดบางแห่งถูกแทนที่ด้วยซูเปอร์มาร์เก็ตและศูนย์การค้าเพราะในปัจจุบัน สภาพของตลาดและรูปแบบของตลาดเริ่มถูกเปลี่ยนแปลงเข้าสู่ลักษณะแหล่งการค้าแบบตะวันตก (เกียรติและคณะ, 2525)

ต่อมาเมื่อมีการศึกษาพัฒนาการของตลาดสดในกรุงเทพมหานครจากการสำรวจ จากการสัมภาษณ์และแบบสอบถามในตลาดขายปลีกใกล้บ้านและตลาดนัด ตลาดขายส่งและในซูเปอร์มาร์เก็ต ผลการศึกษาพบว่าเหตุผลสำคัญในการเลือกตลาดขายสินค้าคือเหตุผลทางธุรกิจ (มีลูกค้าติดตลาดมาก) รองลงมาคือระยะทางระหว่างบ้านกับตลาดของผู้ขาย ผู้ซื้อส่วนใหญ่ของตลาดขายปลีกเป็นหญิงมีการศึกษาและรายได้ต่ำโดยมีอาชีพแม่บ้านหรือค้าขาย ค่าใช้จ่ายในการเดินทางไป - กลับตลาด รายได้ของครอบครัว จำนวนสมาชิกภายในครอบครัวและการมีผู้เย็นมีอิทธิพลในการกำหนดการทิ้งช่วงในการไปจ่ายตลาดของผู้ซื้อในตลาดขายปลีกใกล้บ้าน (เพชร, 2528)

การศึกษาตลาดนัดหมุนเวียนในจังหวัดสตูล ตามแนวคิดของ Christaller พบว่าลักษณะลำดับศักดิ์ของตลาดนัดมีการกระจายตัวตามรูปแบบการกระจายตัวของคริสทอลเลอร์ การวิเคราะห์ประเภทของสินค้าในตลาดนัดหมุนเวียนพบว่าสินค้าภายในตลาดนัดหมุนเวียนเป็นสินค้าประเภทที่มีความต้องการสูงร้อยละ 66.12 มากกว่าสินค้าประเภทที่มีความต้องการต่ำซึ่งมีเพียงร้อยละ 33.88 ของสินค้าทั้งหมดที่พ่อค้านำมาจำหน่าย สินค้าประเภทที่มีความต้องการสูงเป็นสินค้าที่ผู้บริโภคจำเป็นต้องซื้อไปบริโภคเป็นประจำทุกวันและเป็นสินค้าที่มีราคาต่อหน่วยถูก ส่วนสินค้าประเภทที่มีความต้องการต่ำ ส่วนใหญ่เป็นสินค้าที่มีคุณภาพต่ำถึงปานกลาง (เกรียงศักดิ์, 2519)

การศึกษาตลาดนัดหมุนเวียนชนบทในภาคเหนือ กรณีศึกษาในเขตเชียงใหม่ – ถ้าพูดพิจารณาโครงสร้างของตลาดโดยการประยุกต์กับทฤษฎีแหล่งกลางของ Christaller ศึกษาพัฒนาการของตลาดนัดและรูปแบบพฤติกรรมของพ่อค้าในตลาดนัด โดยใช้วิธีการศึกษาเชิงประวัติศาสตร์และการสำรวจภาคสนาม ผลการศึกษาพบว่าเส้นทางคมนาคม ความสะดวกในการเข้าถึง และที่ตั้งซึ่งสัมพันธ์กับแหล่งตั้งถิ่นฐานของประชากรผู้บริโภคนั้นเป็นปัจจัยสำคัญที่มีอิทธิพลต่อการกระจายของตลาดนัด พ่อค้าแบ่งได้ 2 ประเภทคือ พ่อค้าชั่วคราวและพ่อค้าถาวร ปัจจัยที่มีอิทธิพลต่อการเดินทางค้าขายของพ่อค้าชั่วคราวคือ ระยะทาง ความสะดวกในการเข้าถึงและความโอปอ้อมอารีของเจ้าของตลาดนัดและผู้บริโภคภายในพื้นที่ ส่วนปัจจัยที่มีอิทธิพลต่อการเดินทางค้าขายของพ่อค้าอาชีพคือ ขนาดของตลาดนัด ค่าใช้จ่ายในการเดินทาง ความสะดวกในการเข้าถึงและระบบการหมุนเวียนของตลาดนัด ในปัจจุบันจำนวนตลาดนัดเพิ่มขึ้นและมีประเภทสินค้าเพิ่มมากขึ้นคล้ายคลึงกับตลาดในเมืองแต่แนวโน้มในการเปลี่ยนแปลงเป็นตลาดถาวรเหมือนในเมืองนั้นเป็นไปได้น้อยเพราะอำนาจการซื้อของผู้บริโภคมีน้อย ตลาดนัดมีความสำคัญต่อการให้บริการด้านการซื้อ – ขายของประชากรในเขตชนบท (กนกพร, 2531) ระบบตลาดนัดหมุนเวียนมีส่วนช่วยในการพัฒนาชนบท จากการศึกษาระบบตลาดนัดหมุนเวียนในประเทศเกาหลีใช้ข้อมูลประวัติศาสตร์และการสัมภาษณ์ในภาคสนาม นำมาสร้างโมเดลรูปแบบการใช้บริการตลาดนัดและการเดินทางมาค้าขายของพ่อค้าแม่ค้า ผลการศึกษาพบว่าระยะเวลาที่ผ่านมาเศรษฐกิจของชาวชนบทที่อยู่ติดกับเมืองยังไม่มีพัฒนา ตลาดในเมืองมีขนาดเท่ากัน และจำนวนผู้มาใช้บริการเท่ากัน เพราะตลาดนัดไม่มีการเปลี่ยนแปลง การเดินทางมาค้าขายของพ่อค้าแม่ค้าขึ้นอยู่กับความแตกต่างของการเดินทางไป – กลับจากที่พักไปทำงานในแต่ละวัน ลูกค้าจะเดินทางไปซื้อสินค้ายังตลาดที่ใกล้พื้นที่ของตน ปัจจุบันการคมนาคมสะดวกขึ้นเกิดศูนย์กลางใหม่ขึ้นมาหลาย ตลาดไม่สามารถคงรูปแบบการกระจายแบบเดิมได้ ตลาดนัดบางแห่งกลายเป็นตลาดถาวรที่ขายสินค้าทุกวัน ตลาดนัดจึงมีประโยชน์ในการช่วยกระจายความเจริญสู่ชนบทรอบเมือง (Siyoun, 1981)

1.10 ระเบียบวิธีวิจัย

1.10.1 ข้อมูลและแหล่งข้อมูล

1) ข้อมูลปฐมภูมิ

ข้อมูลปฐมภูมิของการศึกษานี้ประกอบด้วยข้อมูล 2 ประเภทตามแหล่งที่มาของข้อมูลซึ่งได้แก่ ข้อมูลที่ได้จากแบบสอบถามและการสัมภาษณ์ผู้ที่ตั้งถิ่นฐานในชุมชนชายแดนห้วยโก๋นและตลาดชายการค้าขายแดนด่านห้วยโก๋น อำเภอเฉลิมพระเกียรติ จังหวัดน่าน เพื่อนำมาศึกษาพัฒนาการของการตั้งถิ่นฐานและการค้าขายแดน ประกอบด้วย ข้อมูลทั่วไปของผู้ประกอบ

การค้าและผู้บริโภคที่มาใช้บริการตลาดขายแดนห้วยโก๋นและข้อมูลเกี่ยวกับพัฒนาการของการตั้งถิ่นฐานได้จากการสัมภาษณ์ผู้ใหญ่วัยบ้านและการสัมภาษณ์ผู้สูงอายุที่อาศัยในพื้นที่ศึกษาเป็นเวลานานและมีความรู้เกี่ยวกับความเป็นมาของชุมชนเป็นอย่างดี และข้อมูลที่ได้จากการจัดทำเป็นแผนที่ โดยได้ข้อมูลมาจากแหล่งข้อมูลทั้งการออกสำรวจ สัมภาษณ์หรือออกแบบสอบถามในภาคสนามและจากเอกสาร งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง ประกอบด้วย แผนที่การใช้ที่ดิน ปี พ.ศ. 2536 ประยุกต์จากแผนที่พัฒนาที่สูงจากกรมแผนที่ดิน แผนที่แสดงการใช้ที่ดินปี พ.ศ. 2540 ของพื้นที่ศึกษาที่ได้จากการตีความภาพข้อมูลดาวเทียม ปี พ.ศ. 2540 และแผนที่แสดงการใช้ที่ดินปี พ.ศ. 2543 ของพื้นที่ศึกษาที่ได้จากการตีความภาพข้อมูลดาวเทียม ปี พ.ศ. 2543

2) ข้อมูลขั้นที่สอง (ข้อมูลขั้นทุติยภูมิ)

ข้อมูลขั้นที่สองเป็นข้อมูลที่ได้จากการค้นคว้าจากเอกสาร สิ่งพิมพ์ บทความและรายงานการวิจัยที่เกี่ยวข้องรวมถึงแผนที่ต่าง ๆ ที่ได้มีการแก้ไขความผิดพลาดให้มีความถูกต้องตามสภาพเป็นจริงจากการตรวจเช็คในภาคสนาม แผนที่ต่าง ๆ ที่นำมาวิเคราะห์ได้แก่

2.1) แผนที่ภูมิประเทศ มาตราส่วน 1 : 50,000 ลำดับชุด L 7017 ระยะเวลาที่ 5148 II และ 5248 III จัดทำโดยกรมแผนที่ทหาร

2.2) แผนที่สภาพการใช้ที่ดิน โครงการพัฒนาที่สูงภาคเหนือ จังหวัดน่าน โดยกองวางแผนการใช้ที่ดิน กรมพัฒนาที่ดิน กระทรวงเกษตรและสหกรณ์ ปี พ.ศ. 2536 มาตราส่วน 1 : 50,000

2.3) ภาพข้อมูลดาวเทียม ปี พ.ศ. 2540 และปี พ.ศ. 2543 นำมาตีความเพื่อเปรียบเทียบการเปลี่ยนแปลงการใช้ที่ดินที่เกิดขึ้นในช่วงระยะเวลาที่ผ่านมา

2.4) ข้อมูลเอกสาร สิ่งพิมพ์ บทความ และรายงานการวิจัยที่เกี่ยวข้องได้มาจากห้องสมุดและหน่วยงานทั้งภาครัฐและเอกชน

1.10.2 กรรณวิธีทางข้อมูล

1) ประชากรเป้าหมายและกลุ่มตัวอย่างเป็น 2 กลุ่ม คือ

1.1) ประชากรเป้าหมายในการศึกษาพัฒนาการของการตั้งถิ่นฐานแบ่งออกเป็น 2 กลุ่ม คือผู้ใหญ่วัยทั้ง 7 หมู่บ้านและผู้สูงอายุที่อยู่อาศัยในชุมชนขายแดนห้วยโก๋นเป็นเวลานานและมีความรู้เกี่ยวกับความเป็นมาของชุมชนเป็นอย่างดี ผู้วิจัยเน้นการศึกษาการเปลี่ยนแปลงทางด้านรูปแบบการใช้ที่ดิน ทางด้านเศรษฐกิจ ทางด้านสังคมและวัฒนธรรม การติดต่อ การแลกเปลี่ยนข่าวสารความรู้ในระยะเวลาที่ผ่านมา

และสภาพปัญหา ความต้องการของประชาชนในการพัฒนาชุมชนเมือง โดยการเปรียบเทียบกับช่วงระยะเวลาที่ผ่านมา

1.2) การศึกษาพัฒนาการของตลาดการค้าขายแคนดำนห้วยโก๋นสามารถแบ่งกลุ่มประชากรเป้าหมายเป็น 2 กลุ่มคือกลุ่มพ่อค้า แม่ค้าเร่ในตลาดการค้าขายแคนดำนห้วยโก๋นและกลุ่มผู้บริโภคที่มาใช้บริการ ในตลาดขายแคนดำนห้วยโก๋น

ศึกษาการเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นในอดีตจนถึงปัจจุบัน โดยเน้นศึกษาในเรื่องพัฒนาการของตลาด ขนาดพื้นที่ของตลาด การเดินทางมาใช้บริการของผู้บริโภคและการเดินทางมาให้บริการของพ่อค้าและแม่ค้าเร่ เป็นต้น

2) การเก็บรวบรวมข้อมูล

ผู้วิจัยแบ่งการเก็บรวบรวมข้อมูลออกเป็น 2 ประเภทตามลักษณะของข้อมูล คือ

2.1) การเก็บรวบรวมข้อมูลขั้นปฐมภูมิ คือข้อมูลที่ได้จากการสังเกต และการออกสำรวจภาคสนามและการออกแบบสอบถามและแบบนำสัมภาษณ์ วิธีการเก็บรวบรวมข้อมูลจากแบบสอบถามผู้ศึกษาได้ใช้แบบสอบถามสองชุดและแบบนำสัมภาษณ์สองชุดตามลักษณะของข้อมูล คือ

- แบบสอบถามเพื่อศึกษาพัฒนาการของตลาดขายแคนดำนห้วยโก๋น การเก็บรวบรวมข้อมูลเก็บรวบรวมจากแบบสอบถาม 2 ชุดคือแบบสอบถามพ่อค้าและแม่ค้าเร่และแบบสอบถามผู้บริโภคที่เดินทางมาใช้บริการตลาด โดยสอบถามจากกลุ่มประชากรตัวอย่างพ่อค้าและแม่ค้าเร่ร้อยละ 60 ของจำนวนพ่อค้าแม่ค้าทั้งหมด ใช้วิธีการสุ่มตัวอย่างแบบเจาะจงและสอบถามจากกลุ่มประชากรผู้บริโภคที่เดินทางมาใช้บริการตลาด ใช้การสุ่มตัวอย่างแบบบังเอิญ

- แบบนำสัมภาษณ์เพื่อศึกษาพัฒนาการของการตั้งถิ่นฐาน เก็บรวบรวมจากแบบนำสัมภาษณ์ 2 ชุดคือ แบบนำสัมภาษณ์ผู้สูงอายุที่อยู่อาศัยในพื้นที่ศึกษาและมีความรู้เกี่ยวกับความเป็นมาของชุมชนเป็นอย่างดี และแบบนำสัมภาษณ์ผู้ใหญ่บ้านทั้ง 7 หมู่บ้านในพื้นที่ศึกษา เพื่อศึกษาพัฒนาการและการเปลี่ยนแปลงของชุมชนขายแคนดำนห้วยโก๋นในช่วงเวลาที่เริ่มก่อตั้งชุมชนจนถึงปัจจุบัน โดยสัมภาษณ์จากกลุ่มประชากรทั้งหมด

ผู้ศึกษาเลือกพื้นที่ที่มีลักษณะคล้ายคลึงกับพื้นที่ศึกษาเพื่อทำการทดสอบแบบสอบถามทั้ง

2 ชุด หาความผิดพลาดของแบบสอบถามและแก้ไขให้ถูกต้องก่อนนำไปใช้จริงในพื้นที่ศึกษาแบบสอบถามเหล่านั้นคือ

1/ แบบสอบถามพ่อค้าและแม่ค้าเร่ในตลาดนัดชายแดนด่านห้วยโก้น

2/ แบบสอบถามผู้บริโภครถที่เดินทางมาใช้บริการตลาดนัดชายแดนด่านห้วยโก้น

นอกจากการใช้แบบสอบถาม ผู้ศึกษายังใช้แบบสัมภาษณ์ประกอบในการสอบถามเพื่อให้ได้ข้อมูลที่ละเอียดและถูกต้องมากขึ้น

2.2) การเก็บรวบรวมข้อมูลขั้นทุติยภูมิคือข้อมูลที่ได้จากภาพถ่ายดาวเทียม แผนที่และเอกสารต่าง ๆ ก่อนที่การเก็บรวบรวมข้อมูล ข้อมูลที่ใช้มีการแก้ไขข้อมูลให้ถูกต้องก่อนนำไปใช้และใช้เครื่องมือในการเก็บรวบรวมข้อมูลการนำข้อมูลเข้าไมโครคอมพิวเตอร์ แบ่งการนำข้อมูลขั้นทุติยภูมิเข้าไมโครคอมพิวเตอร์เป็น 2 วิธีโดยแบ่งตามลักษณะข้อมูลคือ

2.2.1) ข้อมูลเชิงพื้นที่ นำเข้าโดย Digitizer และ Scanner นำเข้าในลักษณะของสารสนเทศภูมิศาสตร์ (Geographic Information System หรือ GIS) เข้าสู่อุปกรณ์ไมโครคอมพิวเตอร์

2.2.2) ข้อมูลเชิงคุณภาพ ลงรหัสเป็นข้อมูลตัวเลข นำเข้าโดย คีย์บอร์ด คีย์ข้อมูลเข้าสู่อุปกรณ์ไมโครคอมพิวเตอร์

3) เครื่องมือที่ใช้ในการเก็บรวบรวมข้อมูล

เครื่องมือที่ใช้ในการเก็บรวบรวมข้อมูลในขั้นต้นได้แก่แบบสอบถามและแบบสัมภาษณ์และจะใช้เครื่องมือในการเก็บรวบรวมข้อมูลให้เป็นระบบและวิเคราะห์โดยใช้ไมโครคอมพิวเตอร์แยกเป็นสองส่วนประกอบด้วย

- Hardware ได้แก่อุปกรณ์ เครื่องไมโครคอมพิวเตอร์ จอภาพ Digitizer Scanner Printer
- Software ได้แก่โปรแกรม Arc/Info Idrisi MapInfo Arc view Excel SPSS

และยังประกอบด้วยอุปกรณ์เครื่องเขียนอื่น ๆ

4) การวิเคราะห์ข้อมูล

การวิเคราะห์การตั้งถิ่นฐานของชุมชนชายแดนด่านห้วยโก้นวิเคราะห์รูปแบบการตั้งถิ่นฐานของชุมชนโดยใช้ข้อมูลที่ได้จากการสัมภาษณ์และข้อมูลที่ได้จากแผนที่สภาพการใช้ที่ดิน ปี พ.ศ. 2536 และจากการตีความภาพถ่ายทางอากาศรวมถึงการสำรวจ

ภาคสนามมาแสดงในรูปของแผนที่เปรียบเทียบกับแนวความคิดต่าง ๆ ที่มีการศึกษาในพื้นที่อื่น

การวิเคราะห์ปัจจัยที่สำคัญที่ทำให้เกิดการตั้งถิ่นฐานในพื้นที่ศึกษาวิเคราะห์เชิงบรรยายพรรณนาจากแบบนำเสนอภาพร่วมกับแผนที่สภาพการใช้ที่ดินปี พ.ศ. 2536 และแผนที่ที่ได้จากการแปลภาพข้อมูลดาวเทียมเปรียบเทียบการเปลี่ยนแปลงการใช้ที่ดินที่เกิดขึ้น

การวิเคราะห์พัฒนาการของตลาดการค้าชายแดนใช้ข้อมูลที่ได้จากการสอบถามประกอบกับการใช้แบบนำเสนอภาพและการสำรวจภาคสนามมาแสดงในรูปของแผนที่เปรียบเทียบกับแนวความคิดต่าง ๆ ที่มีการศึกษามาแล้วในพื้นที่อื่น ๆ

การวิเคราะห์ปัจจัยที่พ่อค้าและแม่ค้าเร่รวมทั้งผู้บริโภคนิยมมาใช้บริการตลาดโดยการนำข้อมูลมาทำการลงรหัส นำรหัสเข้าสู่ไมโครคอมพิวเตอร์ใช้การทดสอบทางสถิติ ประมวลผลโดย Software SPSS (Statistical Package for The Social Sciences) จากสมมุติฐานปัจจัยสำคัญที่ส่งเสริมการเดินทางมาใช้บริการของประชาชนและส่งเสริมการเดินทางมาค้าขายสินค้าของพ่อค้าคือ ระยะทางจากที่พักอาศัยถึงตลาดและระบบคมนาคมขนส่ง

1.10.3 การนำเสนอผลการศึกษา

การนำเสนอผลการศึกษารั้วนี้แบ่งวิธีการนำเสนอเป็น 2 วิธีการ คือการนำเสนอข้อมูลเชิงคุณภาพ นำเสนอข้อมูลในรูปของการพรรณนาเป็นหลักโดยมีแผนที่แสดงประกอบ เพื่อแสดงผลการศึกษาให้ชัดเจนมากขึ้นและการนำเสนอข้อมูลเชิงปริมาณใช้วิธีนำเสนอข้อมูลในรูปแบบของตาราง แผนที่ แผนที่ ประกอบการวิเคราะห์ข้อมูลเชิงคุณภาพและแผนที่ที่ได้จากการตีความภาพข้อมูลดาวเทียม เพื่อให้การศึกษารั้วนี้มีความสมบูรณ์มากขึ้น